

AZ EMELKEDŐ ÉLELMISZERÁRAK
HATÁSA AZ ÉLELMEZÉSBIZTONSÁGRA
MAGYARORSZÁGON // THE EFFECT OF
RISING FOOD PRICES ON FOOD SECURITY
IN HUNGARY

Simon Barnabás Tamás

Témavezető: Balogh Jeremiás Máté

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
2. Célkitűzés	4
3. Irodalmi áttekintés	5
3.1. Az élelmezésbiztonsági megközelítés	5
3.2. Az élelmezésbiztonság globális helyzete 2023-ban	7
3.3. Magyarország lehetőségei az élelmezésbiztonság szempontjából	9
4. A kutatás forrásai és módszertana	12
5. Eredmények	13
5.1. Milyen állapotban érte az élelmiszerár-emelkedés a magyar élelmezésbiztonságot? 113	
5.2. Milyen ütemben követték az élelmiszer-kiadások az élelmiszerár-inflációt a korábbiakban?	18
5.3. Megfizethető-e az infláció a jövedelem növekedéséből?	22
5.4. Az élelmiszer-termékcsoportok inflációjának alakulása 2022-től	26
5.5. Hogyan változott a megfizethetőség?	29
6. Összegzés	32
7. Felhasznált irodalom	34

1. Bevezetés

Az élelmezésbiztonság olyan jelentőséggel bíró társadalmi dimenzió, amelynek megléte a társadalom számára elengedhetetlen és nélkülözhetetlen. Az élelmiszer mindennapi hozzáférhetősége az emberek számára nem lehet kérdéses, hiszen amennyiben nem valósul meg a megfelelő élelmezésbiztonság, több szempontból sérül a társadalom állapota, így a nemzeti érdek is. Az élelmezésbiztonságot definíciója szerint az határozza meg, hogy mindenki számára hozzáférhető-e annyi táplálék, amely elegendő arra, hogy biztosítsa az egyén számára szükséges tápanyagokat, ami biztonságos, elérhető és egészséges. (Pinstrup-Andersen, 2009) Amennyiben valaki számára ez nem adott, úgy ő élelmezésbiztonsági szempontból szegénynek minősül.

Az élelmiszer és annak hozzáférhetősége kiemelt jelentőségű egészségügyi szempont is, hiszen a megfelelő energia, vitaminok és nyomelemek hiányában ellehetetlenül az egészséges élet kilátása. Ez egyéni szinten is komoly következményekkel jár, azonban igazán nagy súlya országos perspektívából van, hiszen ideális esetben ezeket a problémákat az egészségügyi hivatott orvosolni. Amennyiben az élelmezésbiztonság nincs megfelelő állapotban, a társadalmi stabilitás meginoghat, továbbá a következmények az országos egészségügyi ellátásban is költségként jelentkeznek. Az élelmiszer és annak elérése többezer éves evolúciós driver, a legősibb konfliktusok kiváltója. Ha az élelmiszer hozzáférhetősége nem biztosított megfelelő mértékben, növelheti a bűncselekmények kockázatát, és rossz hatással lehet a társadalmi kilátásokra, az emberek perspektívájára a saját életpályájukkal kapcsolatban. Az ilyen kockázatok az állam nézőpontjából is elkerülendők, hiszen abban az esetben, ha az állampolgárok az alapvető élelmezésük biztosításával vannak elsősorban elfoglalva, az biztosan rossz hatással van az ország gazdasági potenciáljára, amely akadály lehet a gazdasági növekedés fenntartása előtt. A megfelelő mennyiségű és minőségű élelmiszerhez való hozzáférés éppen az előbb felsorolt érvek miatt alapvető emberi jog, így egy ország vezetése szempontjából megkérdőjelezhetetlen, hogy a jelenséggel foglalkoznia kell: el kell hárítania felmerülő nehézségeket, fel kell tárnia azok okait, s a kezelés céljából meg kell alkotnia a megfelelő stratégiát. Annak érdekében, hogy az élelmezésbiztonság hiánya egy országon belül a lehető legkevesebb embert érintsen, állami felügyeletre van szükség.

Magyarországon az élelmezésbiztonság kritériumrendszerét nem kezelik különálló területként, azonban az Élelmiszerlánc-biztonsági Stratégiában vannak olyan pontok, amelyek a társadalom élelmezési helyzetének biztosításával foglalkoznak. (VM, NÉBIH, 2013) Az

Economist Impact jelentése alapján hazánkban 2022-ben a lakosság 2,5 %-a volt alultáplált, míg 28 %-a elhízott. (GFSI, 2022) Ezek az értékek regionális viszonylatban inkább az élmezőnybe sorolhatóak, hasonló eredményeket mutatnak a Romániában és Csehországban végzett felmérések, míg Szerbiában és Szlovákiában az alultápláltak aránya 3,3 %. Megjegyzendő, hogy a 2,5 %-os érték a mérés alsó küszöbértéke, Kanadában és Finnországban is ez az arány érvényes, amely országok élelmezésbiztonsági szempontból a hetedik, illetve az első helyen állnak. A Global Hunger Index 2022-es felmérése alapján az emberiség 18,2 %-a tartozik az alultápláltak közé, ami a 2022-es népességi adatok alapján körülbelül 828 millió embert jelent. (Grebmer et al., 2022) A tanulmányban kiemelik továbbá azt a fontos tendenciát, hogy a világon az éhezők *aránya* folyamatosan csökken, azonban a növekvő népesség miatt az éhezők *száma* folyamatosan növekszik. Így bár jelenleg arról tudunk beszámolni, hogy a földön a népesség egyre kisebb aránya éhezik, ez napról napra több embert jelent.

2022-ben a világgazdasági és politikai események komoly fenyegetést jelentettek a globális élelmezésbiztonságra. A korábbi években felhalmozott problémák és hátrányok váratlanul érték a mezőgazdasági és élelmiszeripari vállalatokat, az ukrajnai orosz invázió hírére kialakult energia- és nyersanyagválság pedig tovább súlyosbította a helyzetet.

Mindezen események összessége Magyarországra a 90-es évek óta nem látott élelmiszerár-inflációt hozott el, amely komoly társadalmi és döntéshozói reakciókkal járt. Az elmúlt évek történései nehéz kihívások elé állították a fogyasztókat. Az Eurostat adatai alapján jól látható, hogy Magyarországon és Európában is 2021 második felében kezdtek emelkedni az élelmiszer árak, ami szorosan együtt mozgott a kontinensen megjelenő gázárakkal. (Eurostat, 2023) Ez többek között azért lehetett így, mert az élelmiszeripar és a mezőgazdaság is a rendkívül energiaintenzív iparágak közé tartozik, ennek következményeképp nagy mértékben kitéttek az energiaárak alakulásának. Magyarország esetében azonban nem elég, ha az uniós trendeket és értékeket vizsgáljuk, ugyanis hazánkban azoknál jóval változékonyabbnak bizonyult a piac, mint azt a földrajzi és gazdaságpolitikai helyzete indokolja. Amennyiben hosszabb távon vizsgáljuk az élelmiszerár-infláció mértékét az Európai Unióban, jól látható, hogy a magyar értékek 2018 után kezdenek elszakadni az uniós átlagtól, illetve a környező országok értékeitől. Amikor az anomália okait keressük, hamar előtérbe kerül az euróárfolyam tényezője mint a problémák egyik elsődleges kiváltója. Különösebb háttérismeretek nélkül is kijelenthető, hogy az euróval szemben az elmúlt 12 évben nagymértékű leértékelődésen ment át a forint. A leghosszabb ideig tartó állapot talán a 2012-2018 közötti időszak, amikor 300 és 310 forint között kellett adni egy euróért. 2018 után azonban végképp búcsút kellett vennünk a 310 Forint

alatt megvásárolható eurótól. A magas euróárfolyam pedig az elmúlt évek alapján láthatóan együtt jár az emelkedő élelmiszerárakkal. (MNB, Eurostat, 2023)

A magyar élelmiszeripar import kitettsége a közhiedelemmel ellentétben magasnak számít, az agrárkereskedelmi cserearány leginkább a szántóföldi növények magas export mennyisége miatt pozitív. (Molnár, 2023) Az emberek mindennapi étkezésében megtalálható termékek között szép számban akadnak külföldről importált termékek, amik a verseny miatt sok magyar alternatívát tudtak eltüntetni a piacról, azonban a külföldről történő beszerzés miatt ezeknél a termékeknél is fennáll az árfolyamkockázat, mint a devizahitelek esetén is. Ez leginkább azért elkeserítő, mert hazánkban a legtöbb körülmény adott lenne ahhoz, hogy az ország mezőgazdasági szempontból az önellátáshoz közelítsen. Az egyre inkább globalizálódó, egyre kevésbé szezonális fogyasztás és az év nagy részében olcsóbban rendelkezésre álló külföldi áruk azonban szépen lassan leépítik a magyar alternatívákat azokon a területeken is, amelyekben alapvetően rendelkezésre állna a hazai lehetőség. A kényelmesebb, olcsóbb és sok esetben könnyebben elérhető külföldi élelmiszerláncokhoz való csatlakozás azonban számos kockázattal jár, aminek a következményeit most kénytelenek vagyunk saját bőrünkön meg tapasztalni. Ám lehet, hogy éppen ezekre a traumákra van szükség ahhoz, hogy a külföldi kitettségünkön végre változtassunk. Az aránytalanságok érzékeltetésére jó példa lehet, hogy bár Magyarországon minden körülmény ideális az almatermesztésre, 2019 óta több almát importálunk, mint amennyi exportra kerül. Ez 2019-et megelőzően nem fordult elő, hiszen nagy hagyománya van itthon az alma termesztésének, és régiós viszonylatban is jelentős szereplőnek volt mondható az ország. (Molnár, 2023)

A magyar élelmiszerárak emelkedésének kezdete egybe esett a forint gyenge teljesítményével (MNB, 2023), ami a nemzetgazdaság több területén okozott nehézségeket a továbbiakban. 2021 második félévétől kezdődően az euró ára tovább folytatta meredeken emelkedő pályáját. A hétköznapi embernek egyszerre tűnt fel, hogy mind az energiaárak, élelmiszerárak, illetve a regionális viszonylatban legfontosabbnak számító deviza, az euró ára is növekedni kezdett. (KSH, 2023)

A fogyasztói ár az élelmezésbiztonság szempontjából különösen érzékeny tényező. Az Economist Impact által fejlesztett Global Food Security Index mérésének eredményében is körülbelül 10 %-os súllyal szerepel az élelmiszer árak változása. (GFSI, 2022) Ezenkívül a mutatón belül több olyan mérési szempont van, amire az élelmiszerárak változása közvetve vagy közvetlenül hatással van, ilyen például a szegénységi küszöb alatt élők száma, vagy például a mezőgazdasági termelők által kiszabott árak. Akad jó pár olyan vonatkozás is, amit mindenki érezhet saját magán, a környezetében vagy éppen az élelmiszerboltokban,

piacokon járva. A rutinszerű bevásárlás mára szinte teljesen kikopott az élelmiszer-beszerzési körutak gyakorlatából, sokkal nagyobb hangsúlyt kapnak az árak, nehezebb lett kerülgetni a polcok előtt nézelődő és mérlegelő vásárlókat, akik az áruházakban eltöltött több idővel próbálkoznak csökkenteni az élelmiszerár-infláció rájuk nehezedő súlyát. Úgy gondolom, hogy az élelmiszerár-változás társadalomra gyakorolt hatása jelentős Magyarországon, ezért indokoltnak tartom a téma részletesebb vizsgálatát.

2. Célkitűzés

Dolgozatom legfőbb célja, hogy feltárja és elemezze az élelmiszerár-emelkedés élelmiszerbiztonságra gyakorolt hatásait Magyarországon. A téma jellegéből adódóan leginkább azzal foglalkozik, hogy az árak változása milyen hatással volt az élelmiszerek elérhetőségére és megfizethetőségére az elmúlt években Magyarországon. Ahhoz, hogy a dolgozat felépítése és gondolatmenete követhető legyen, dolgozatomat pár főbb kutatási kérdésem keresztül építem fel, amelyek mind a dolgozat címéhez kapcsolódva segítik a téma részletesebb megismerését. Dolgozatomban arra törekszem, hogy pragmatikusan és érthetően mutassam be, hogy az emelkedő élelmiszerárak miként alakították az emberek lehetőségeit és vásárlóerejét a személyes élelmiszerük viszonylatában. Hangsúlyt fektetek továbbá arra is, hogy felhívjam a figyelmet a magyar élelmiszer problémáira, illetve arra, hogy milyen következményekkel járhat, ha a magyar emberek és élelmiszerük ilyen mértékben kitettek a külső zavarokkal szemben, mint ahogy azzal a fogyasztók az elmúlt években szembesültek. Dolgozatom fő kutatási kérdése: **Milyen hatással volt az élelmiszerár-emelkedés az emberek élelmiszerbiztonsági helyzetére Magyarországon?**

A dolgozatomban megválaszolni kívánt fő kutatási kérdés megválaszolásához kapcsolódó alkérdések:

- Milyen állapotban érte az élelmiszerár emelkedés a magyar élelmiszerbiztonságot?
- Milyen ütemben követték az élelmiszer kiadások az élelmiszerár-inflációt a korábbiakban?
- Megfizethető-e az infláció a jövedelem növekedésből?
- Hogyan alakult a különböző termékcsoportok árváltozása?
- Hogyan változott a kenyér megfizethetősége?

3. Irodalmi áttekintés

A témához kapcsolódó szakirodalmat a könnyebb átláthatóság érdekében alapvetően három kategóriába sorolva foglalom össze. Az első részben az élelmezésbiztonság állapotának leírásával kapcsolatos szakirodalmi művek áttekintése olvasható. Úgy gondolom, hogy a magyar nyelven elérhető kutatások rámutatnak arra, hogy dolgozatomban mindenképpen szükséges az élelmezésbiztonság alapfogalmainak definiálása és jelenlegi helyzetének felvázolása, hogy elkerülhetőek legyenek azok a félreértések, amelyek dolgozatom orientációjával és a kutatási témával kapcsolatban felmerülhetnének. Az irodalmi áttekintés második részében az olyan aktuális, vagy folyamatosan a háttérben meghúzódó tényezők az élelmezésbiztonságra vetített hatását foglalom össze, amelyek segítségével részletesebb információkat kapunk a globális élelmezésbiztonság állapotáról, illetve a klímaváltozás élelmezésbiztonsági hatásairól. Az irodalmi áttekintés utolsó része a témakör Magyarországi vonatkozásairól szóló szakirodalom összefoglalásáról szól. Itt az ország élelmezésbiztonsági helyzetével foglalkozó tanulmányokon felül az agrárkereskedelem, az infláció, a versenyképesség és a fogyasztói szokásokkal foglalkozó kutatásokon keresztül közelítem meg a témát.

3.1. Az élelmezésbiztonsági megközelítés

Az élelmezésbiztonság mint fogalom a 20. század második felében került előtérbe, először az 1974-ben megrendezett World Food Conference megvitatott témájaként. Ekkoriban még azonban nem pontosan úgy értelmezték a problémát, mint ahogy a mai közbeszédben szóban forog. Eleinte leginkább az élelmiszerellátási problémákra próbáltak reflektálni a fogalom segítségével, az élelmezésbiztonságot leginkább az elérhetőségen és árstabilitáson keresztül vizsgálták. Később a definíció az élelmezés kereslet és kínálati oldala közötti egyenlőségen keresztül definiálta az élelmezésbiztonságot. (FAO, 2006) A mai napig használatos, a téma alapjaként szolgáló definíciót 1996-ban állapították meg a World Food Summit-on, amely a FAO éves konferenciája volt: „Az élelmezésbiztonság az az állapot, amikor az ember számára minden pillanatban szociálisan, fizikailag és gazdaságilag is elérhető olyan elegendő mennyiségű, tápláló étel, amely dietetikailag megfelelő, és biztosítani tudja az egészséges és aktív élethez szükséges energiát.” (FAO, 2006, World Food Summit 1996) A definíció evolúciója itt ért a végéhez, azóta a legtöbb tanulmány és hivatalos közlemény is ezt tekinti az élelmezésbiztonság elsődleges értelmezésének.

A FAO a 2006-os alapelveket összefoglaló nyilatkozatában a korábban ismertetett definíció alapján négy fő dimenziót állapított meg az élelmezésbiztonságról. Az első az élelmiszer elérhetőségét jellemzi, mindezt az elegendő mennyiség és megfelelő minőség figyelembevételével. A második a hozzáférés, ami arra utal, hogy a társadalmon belül adottak-e azok körülmények, hogy annak minden tagja számára hozzáférhető legyen annyi élelem, ami elegendő a szükségletei kielégítéséhez. A harmadik az élelmiszerek hasznosítása, megfelelő étrenden, és elegendő folyadékbevitelen keresztül a táplálkozási jólét állapotának elérése érdekében. Ez az aspektus leginkább arról szól, hogy a fogyasztók megfelelő hatékonysággal tudják felhasználni a rendelkezésükre álló élelmiszert. Mindezt úgy, hogy közben nem generál ez a folyamat során felesleges kockázatokat, amik a megfelelő élelmiszerfeldolgozási ismeretek segítségével elkerülhetőek lennének, és közben nem jelent magának és környezetének higiéniai vagy egészségügyi veszélyt. Az előző kettővel ellentétben ez nem élelmiszer jellegű dimenzió. A negyedik a stabilitás, ami arra utal, hogy az egyének élelmiszerhez való hozzáférése minden esetben biztosított, arra külső sokkszerű hatások nincsenek befolyással, ezért stabil állapotú. (FAO, 2006)

A 2006-os alapelvek alapvetően széles körben elfogadottak, azonban nem tekinthetők univerzálisnak. Andersen mellett Clap és szerzőtársai is hangsúlyozzák, hogy a négy alapvető szempont szükséges, de nem elégséges a téma vizsgálatához. Andersen párhuzamosan vizsgálja az Egyesült Államokban használt, illetve az európai megközelítés közötti különbségeket, és arra jut, hogy bár az alapelvek megegyeznek, a mérési módszerek már egészen különböző megközelítést tükröznek. Clap és szerzőtársai 2022-es publikációjukban rámutatnak, hogy a korábbiakkal ellentétben, az élelmezésbiztonságot kettő további szempont bevonásával kell vizsgálni, hiszen az élelmezésbiztonság helyzete így pontosabban mérhető, annak állapota és jövőállósága részletesebben feltérképezhető. A tanulmányban rámutatnak arra, hogy a fenntarthatóság illetve a képviselő is részét kellene képezniük az élelmezésbiztonsági elemzések szempontjainak. A fenntarthatóság azért szükséges, hiszen a fenntarthatatlan élelmezés csak újabb nehézségeket szül, a képviselő pedig azért, hiszen az emberek számára is kell valamilyen jellegű kontrollt adni a saját élelmezésük felett.

Az Economist Impact által évenként publikált *Global Food Security Index* a témakör egyik legrészletesebb, legtöbb szempontot mérlegelő mutatója, aminek használata széles körben elterjedt, számos a témával foglalkozó tanulmány alapját képezi. A modell élelmezésbiztonsági definíciója megegyezik az 1996-os World Food Summit-on elhangzó definícióval. Ez alapján 68 egyedi indikátor segítségével elemzik kvalitatív és kvantitatív módon a különböző országok élelmezésbiztonsági állapotát. A 2006-os FAO alapelvekhez hasonlóan ez esetben is négy

dimenzió határozza meg a mutatót. Mindkét megközelítés hasonló értékek alapján vizsgálja tehát az élelmezésbiztonságot, azonban az elérhetőségen kívül nincs egyezés a nézőpontok között. A modell három másik pillére mintha ötvözné a FAO és Clap és szerzőtársai személetét, így a megfizethetőség, minőség és biztonság, valamint a fenntarthatósági és adaptációs tényezők alapján pontozza az adott országokat. Jelenleg 113 ország szerepel az indexben, azok eredményei idősorosan is elemezhetőek, vagy egymással összehasonlíthatóak. Minden évben készítenek a tagállamokról szóló jelentéseket, így a magyar verzió is elérhető, a legutolsó 2022-ből. (GFSI, 2022)

3.2. Az élelmezésbiztonság globális helyzete 2023-ban

A világ élelmiszerellátási problémái évtizedek óta részei a társadalmi diskurzusnak a fejlett világban. A növekvő népesség, a világjárvány, a világszerte súlyosbodó fegyveres konfliktusok valamint az élelmiszerár-infláció komoly kihívások elé állítják a globális élelmezésbiztonságot. Ezen mindenkit érintő események és folyamatok hatása nehezen térképezhető fel, azonban a következőkben megpróbálom összefoglalni, hogy az előbb említett fejlemények miért vannak jelentős veszéllyel az élelmezésbiztonság állapotára.

A *The State of Food Security and Nutrition in the World 2022*-es jelentéséből kiderül, hogy a legfrissebb adatok alapján a világon csaknem 828 millió ember alultáplált. A jelentésben azt is kiemelik, hogy ez az érték azért számít kifejezetten tragikusnak, hiszen az alultápláltak arányában elért több, mint egy évtizede tartó csökkenő tendencia tört meg 2020-ban, a koronavírus járvány miatt felboruló ellátási láncok és a fejlődő világ nemzetgazdaságainak instabil helyzete következtében. Mindezen események folyamányaként az extrém szegénységben élők számában is növekedést tapasztalhatunk, először ebben az évszázadban. (Grember et al., 2022) A következmények ismertek: amennyiben a problémák súlyosbodnak, a hatások még szélsőségesebbek lehetnek, ezzel az emberiség még nagyobb hányadát rákényszerítve arra, hogy életének elsődleges gondja a megfelelő életkörülmények előteremtése legyen. Az biztosan kijelenthető, hogy az elmúlt három évben nem kerültünk közelebb a probléma megoldásához.

Elsősorban a globálisan szinte mindenhol feltűnő élelmiszerár-infláció okoz problémát a legtöbb embernek. Az elmúlt 20 évben példátlanul mondható szélsőséges áremelkedés (Reinhart, Luckner, 2022, Grember et al., 2022) mára szinte mindenhol elér, és a fejlődő világ országain keresztül a fejlett világig problémát okoz. Az embereknek egyre nehezebb finanszírozni mindennapi szükségleteiket, napról napra rosszabb helyzetbe kerülnek. Ez az

állapot generálja a feszültségeket, a következmények kiszámíthatatlanná válnak. Úgy gondolom, hogy a helyzet jelentősége 2023 Magyarországon nem kíván különösebb indoklást. Az aktuális helyzetről lesújtó képet fest, hogy a Magyarországon mérhető Real Food Inflation 2023 márciusában globálisan a hatodik legmagasabb volt a Világbank kimutatása alapján. (The World Bank, 2023) Zimbabwe, Ruanda, Egyiptom, Irán és Uganda után Magyarország képviseli először Európát, az első tízbe Portugália kap még helyet a kontinensről.

Ahhoz, hogy az élelmiszerár-emelkedés okait jobban megértsük, elengedhetetlen megjegyezni, hogy a 2022. február 24-én indított orosz invázió Ukrajnában katalizátorként hatott a koronavírus által korábban sújtott ellátórendszerek megbénulására. A konfliktus következményeként bekövetkező energiaválság megalapozta az inflációt, amit fokozott a két ország a világ élelmezésében és a műtrágyagyártásban betöltött szerepe. Oroszország és Ukrajna olyan jelentős oszlopai a globális élelmezésnek, hogy nélkülük földrészek élelmezésbiztonsága kerülhet eddig még nem látott krízisállapotba. Egy, a National Geographic-ban megjelent publikáció azt is kiemeli, hogy a két ország között fennálló konfliktus globális élelmiszerhiányhoz vezethet, hiszen ők felelősek a bolygó búzakínálatának 30 %-ának előállításáért, a Föld élelmezéséhez szükséges kalóriák előállításának pedig 12 %-áért. (Bourne, 2022) Ezek a körülmények hozzájárultak ahhoz, hogy a gabonatermékek inflációja mindvégig magasabb volt az általános élelmiszerár-inflációnál az elmúlt két év során. (The World Bank, 2023) Mindezek mellett a globális élelmiszertermelés egyik fő input terméke, a műtrágya árában is eddig még nem látott emelkedés volt megfigyelhető. Oroszország és Fehéroroszország számítanak a világ legjelentősebb műtrágya input exportőreinek, azonban az ellátásban a konfliktus kezdete után nehézségek léptek fel. Az elszálló gázárak lehetetlenné tették a műtrágya előállítását. A fejlett országok szankciós politikájuk miatt voltak kénytelenek más forrásra támaszkodni, azonban a kereslet kielégíthetetlensége miatt az egekbe szöktek az árak. (The World Bank, 2023) Az ellátás Oroszország felől sem volt zavartalan, a kiszámíthatatlan piaci környezet miatt pedig a Magyarország műtrágya szükségletének 60 %-át előállító Nitrogénművek Zrt. is leállította a gyártást 2022. március 10-től. Az elmúlt két évben bekövetkezett kiszámíthatatlanság a gabona- és gázárakban növeli a bizonytalanságot, és továbbterjed a teljes értéklánc mentén. Ezen történések következtében a fejlett világ is bekerült az élelmiszerár-infláció által sújtott területek közé.

A 21. század legjelentősebb problémája egyértelműen a klímaváltozás, amit utolsó tényezőként fontosnak tartok megemlíteni, és ez talán az eddig említetteknél is fenyegetőbb kockázat az élelmezésbiztonságot illetően. Amennyiben nem sikerül megtalálnunk a fenntartható

megoldásokat a probléma kezelésére, az még tovább fokozhatja a globális élelmezés helyzetét, ami még nehezebbé teszi az éhínség felszámolását a Földön. A probléma magyar vonatkozásairól Biacs értekezik. (Biacs, 2011) Tanulmányában kiemeli, hogy hazánkban szélsőséges következményei lehetnek a klímaváltozásnak, amely teljesen átrendezheti az eddig megszokott mezőgazdasági termelés módját és jellegét. Legnagyobb problémaként a hőmérsékletemelkedés mellett a kiszámíthatatlan csapadékmennyiséget látja, ami az eddig megszokotthoz képest egyre szélsőségesebb formában éri majd el az országot, így megnehezítve a víz országon belül tartását és bármilyen jellegű felhasználását. Pozitívumként mindössze a mediterrán tájakon megtalálható kultúrák magyarországi termesztési lehetőségeit említi. Amennyiben valakinek hiányozna a magyar narancs savanyú íze, mindenbizonnyal hamarosan számos alternatíva áll majd rendelkezésre országszerte, azonban ez valószínűleg sovány vigasz a hazai málna-rajongók számára.

3.3. Magyarország lehetőségei az élelmezésbiztonság szempontjából

Magyarország élelmezésbiztonsági állapotáról az Economist Impact 2022-es jelentéséből kaphatjuk a legfrissebb képet. A 2022-es jelentésből kiderül, hogy Magyarország értékei a mérés valamennyi szempontjából rosszabbak, mint az Európai Unió átlag, bár az ország világviszonylatban így is az élmezőnyben van. (GFSI, 2022) Magyarország az élelmiszerek megfizethetőségében a *nagyon jó* kategóriába tartozik, hiszen 86,7 pontos értékkel harmincegyedik a világon. Az élelmiszerek hozzáférhetőségében is *jól* szerepelt az ország, ezt leginkább a mezőgazdasági kutatások mennyiségének emelkedése és a mezőgazdasági termelés volatilitásának visszaszorítása miatt érte el. Az élelmiszerbiztonság és a fehérje minőségi mutató *nagyon jó* értéke miatt Magyarország *jól* szerepel, ami az élelmiszerek minőségét és biztonságát illeti. Azonban az eddig ismertetett értékek közül ebben bizonyul leggyengébbnek az ország: világviszonylatban a harminckilencedik helyen szerepel, míg Európában huszonkettedik. Összességében a legrosszabb mutatóval fenntarthatóság és adaptáció terén rendelkezik hazánk. Az ebben a kategóriában kapott 57 pontos eredmény több, mint 10 %-kal elmarad az Európai Unió átlagától, amit a szerzők leginkább a vízgazdálkodással kapcsolatos gyenge teljesítménnyel indokoltak.

A Global Food Security Index a kérdés egyik legszélesebb körben elismert mutatója, azonban nem méri az élelmiszeripar válságálló képességét. A Magyarországról szóló 2022-es jelentésben nem esik szó arról, hogy fennállna annak a veszélye, hogy az élelmiszerellátás

nemzetközi kitettsége és belső struktúrája az Európai Unió leggyengébb élelmiszerár-inflációs értékét eredményezi majd a jelentés publikációjának időpontjától számított fél éven belül. Az elszabaduló árak márpedig arra utalnak, hogy strukturális problémák vannak az ország élelmezésében, hiszen az élelmezésbiztonság feltétele a stabilitás. (FAO, 2006)

Az élelmiszerárak emelkedésének ily drasztikus mértékére úgy tűnik, hogy nem számítottak az ország gazdasági vezetői. A Magyar Nemzeti Bank *Kiszámíthatatlan idők előrejelzése* című publikációjában is 9,8 %-os felső értéket állapítanak meg az inflációt illetően. A jelentés azt feltételezi, hogy a béremelések mértéke elegendő ahhoz, hogy az emberek reálbére ne szenvedjen sérülést és megőrizze vásárlóerejét. (Várnai, 2022) Ekkor még az sem volt nyilvánvaló, hogy az élelmiszerár-infláció 20 %-kal is meghaladhatja az általános inflációt. Ez pedig nagy veszélyt jelent az emberekre, mert az alsó jövedelmi osztályok számára nagyobb terhet jelent az élelmiszerek beszerzése, hiszen, ahogy ez Mudrak és szerzőtársai kutatásából is kiderül, ők nagyobb arányban költenek élelmiszerre jövedelmükből, mint a felsőbb rétegek. Az emelkedő élelmiszerárak tehát sokkal veszélyesebbek az átlagemberek szintjén, mint a vagyonosabbak között. A Magyarországon tapasztalható áremelkedés azonban olyan mértékű, ami a teljes magyar lakosságnak feltűnt, és a kisebb ingadozásokat még finanszírozni képes rétegnek is kihívást jelenthetett.

A KSH 2023. februári jelentésében már azt láthatjuk, hogy az élelmiszerárak az előző év februárjához képest 43,3 %-kal emelkedtek. A tojás esetében 79,2 %-os emelkedés volt kimutatható, a tejtermékek 76,2 %-kal, míg a kenyér ára 71,1 %-kal emelkedett az előző évi árakhoz képest. A liszt és étolaj árában annak ellenére is kimutatható 9,8, illetve 3,4 %-os emelkedés, hogy ezek a termékek hatósági árszabályozás alá estek, ami az áremelkedés korlátozására lett volna hivatott. A gyakorlatban azonban úgy tűnik, hogy a szabályozás nem elegendő az élelmiszer infláció csökkentésére, minden bizonnyal a piaci szereplők más termékek értékesítésén keresztül próbálták biztosítani a vállalat üzemeltetéséhez és az ellátás folyamatosságához szükséges eredményt. A piaci folyamatok kiszámíthatatlansága és a hatósági árak miatt az élelmiszer-elosztók tehát sok esetben az egyéb termékekre eső haszonkulcs növelésével próbálták csökkenteni kockázataikat. Az élelmiszerboltok és a döntéshozók között kialakuló hidegháborús helyzet legtöbb terhe pedig a fogyasztók és egyéb feldolgozók vállára nehezedett, és a lánc végén csattant az ostor. A hatósági árak és árstop-ok tehát nem a fogyasztók érdekeit védték, hiszen ők nem egy-egy termék árának alacsonyan tartásában érdekeltek, hanem abban, hogy az áruházat elhagyva bevásárlásuk végösszege ne 43,3 %-kal legyen magasabb, mint 12 hónappal azelőtt. Ezzel szemben Spanyolországban az alapvető élelmiszerek adókulcsát 0 %-ra csökkentve érték el azt, hogy az éves infláció mostanra

3,1 % legyen. A hatósági árak hatása tehát világos, a magyar fogyasztók helyzetéből tanulva kijelenthető, hogy nem segített a vásárlókon, hiszen a kereskedelmi láncok a többi termékre vetett külön *adóval* biztosították magukat. Az egyetlen tapasztalható hatása a hatósági áraknak 2022-ben nem volt más, mint az, hogy az érintett termékek esetében többször ellátási problémák merültek fel, emiatt voltak olyan időszakok, amikor több áruház meglátogatása volt szükséges, ha az ember cukrot, tojást, lisztet vagy étolajat kívánt beszerezni. Magyarország természetesen nem az egyetlen ország, amely ezzel a módszerrel kísérletezik: Argentínában a mai napig több ezer hatósági áras élelmiszerrel próbálják kordában tartani az inflációt. (Misculin, 2022) Az ottani példából tanulva kijelenthető, hogy az árszabályozás magának az azt bevezető politikai hatalomnak a kezét köti meg, s egyelőre nem látszik, hogy miként tudnak megszabadulni ettől a tehertől, hogyan képesek kivezetni a hatósági árakat.

Kutatásomban fontosnak tartom, hogy feltérképezsem a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar állapotát. Ezt nem csak az egész országra vetítve, de megyei szinten is megtehetjük, ezért a pontosabb kép megalkotása érdekében én is törekszem a regionális eltérések vizsgálatára. Magyarország tekintetében ezt különösen fontosnak tartom, hazánkról ugyanis elmondható, hogy rendkívül centralizált. A főváros és Pest megye dominanciája elszívja a más térségekben rejlő innovációs lehetőségeket, és nem hagy teret a vidék érvényesülésére. Budapest és Pest kivételével mindössze négy megyéről mondható el, hogy fejlődni tudott, ahogy arról Kocziszky és Szendi beszámolnak 2021-es, *“A magyar megyék gazdasági fejlődési pályáinak összehasonlító vizsgálata”* című kutatásukban. (Kocziszky, Szendi, 2022) Az innováció és a fejlesztések hiánya tehát meglátszik vidéken, ezáltal az ott meghatározó iparágak teljesítményében is. A mezőgazdaság versenyképessége pedig a rendszerváltás óta válságban van, folyamatos leépülés jellemzi. (Jámbor, 2016) A magyar mezőgazdaság a 90-es években regionális példa volt a szomszédos országok számára, mára viszont átlagos szereplővé vált. A mezőgazdasági teljesítményt hosszabb távon vizsgáló átlagok alapján még mindig a Föld 21. legjobban teljesítő országának minősül Magyarország, mind a volumen, mind a versenyképesség és a Balassa-féle komparatív előnyöket figyelembe véve. (Jámbor, 2016) Az elmúlt évek tendenciái alapján azonban jól látható, hogy ez a teljesítmény egyre kevésbé igaz hazánkra, és mostanra szinte csak délibábként lebeg a távoli horizonton, hiszen a valós adatok és tendenciák alapján Magyarország agrárkereskedelmi szerepe a világgazdaságban már messze nem olyan kimagasló, mint harminc évvel ezelőtt.

A magyar élelmiszerbiztonság helyzetéről az államigazgatás álláspontjáról leginkább az Élelmiszerlánc-biztonsági stratégiában értesülhetünk. (VM, NÉBIH, 2013) Ahogy azonban a dokumentum neve is mutatja, az nem egészen az élelmiszerbiztonsági nézőpontról szól,

azonban tartalmaz olyan részleteket, ahol az élelmezésbiztonsági témakör kérdéseire reflektál. Ami azonban nem az élelmezésbiztonságot jelenti, sokkal inkább az élelmiszerelőállítás és kereskedelem technológiai biztonságáról szól. A stratégia küldetéseként az ember és a társadalom védelmét tűzte ki, az élelmiszerlánc-biztonság javításán keresztül. Mindezt az egészség és a gazdaság védelmén keresztül kívánja elérni, hogy a jövőben egészséges, kiváló minőségű, biztonságos élelmiszerlánc-termékek (különösen élelmiszerek) legyenek elérhetőek. Ez a misszió is bizonyítja, hogy a stratégia az élelmiszerlánc-biztonsággal foglalkozik. A Magyar Tudományos Akadémia "Élelmezésbiztonság: A magyar élelmiszer-gazdaság, a vidékfejlesztés és az élelmiszer-biztonság stratégiai alapjai" című tanulmányában sem a nemzetközi megközelítést alkalmazzák a témáról, inkább itt is az élelmiszer-biztonság szempontjából vizsgálják a kérdéskört. (Csáki, 2010) Ezek az információk alapján kijelenthető, hogy Magyarország esetében szükséges az élelmezésbiztonsággal kapcsolatos nézőpontok és gondolatmenetek feltárása és adaptálása, hiszen a téma és a kutatandó terület alapvetően nem ismert, a nemzetközi vizsgálatokhoz képest félreértett. Dolgozatomban arra törekszem, hogy bővítsem a Magyarországról élelmezésbiztonsági megközelítéssel beszámoló és elemző dolgozatok számát, ezzel is hozzájárulva ahhoz, hogy a témával kapcsolatos problémákat elemezni és megérteni tudjuk.

4. A kutatás forrásai és módszertana

Dolgozatom valamennyi számítása nyilvánosan elérhető adatokból készült. Legjelentősebb forrásnak a Központi Statisztikai Hivatal által publikált adatok tekinthetők, illetve használok még az Eurostat, illetve a Magyar Nemzeti Bank által közzétett eredményeket is. A témakör és a rendelkezésre álló adatok jellegéből adódóan úgy gondolom, hogy kvantitatív módszertan segítségével, számszerű adatok elemzésével lehet a legjobban feltárni a téma legtöbb részletét, azonban a megközelítés és a kérdések jellege miatt a dolgozat komplex kutatásként értelmezhető.

Az adatelemzés folyamata során a sokaságok leíró statisztikáin keresztül vizsgálom a szempontok és adattípusok közötti összefüggéseket. Az adatokon idősoros megközelítéssel tekintek végig, mivel úgy gondolom, hogy a témával kapcsolatos trendek és tendenciák azok, amik közelebb vezethetnek a megfejtéshez, a kérdéseim válaszaihoz. A felsorolt eszközök segítségével részletesebb képet tudok felvázolni a témához tartozó jelenségekkel kapcsolatban. Úgy gondolom, hogy kutatásom eredményességének szükséges feltétele, hogy az eredmények között beszámoljak Magyarország élelmezésbiztonsági helyzetéről, így az élelmiszer-

áremelkedés eszkalációja előtti állapotot a már korábban említett Global Food Security Index részeredményeinek regionális elemzésével kívánom bemutatni. Az index részét 68 mutató segítségével alkotják, amelyek meghatározzák egy terület élelmezésbiztonsági állapotát. A mutatót 2022 szeptemberében tették közzé, ezért a 2022-es áremelkedési adatok egy részét még nem tartalmazza a minta.

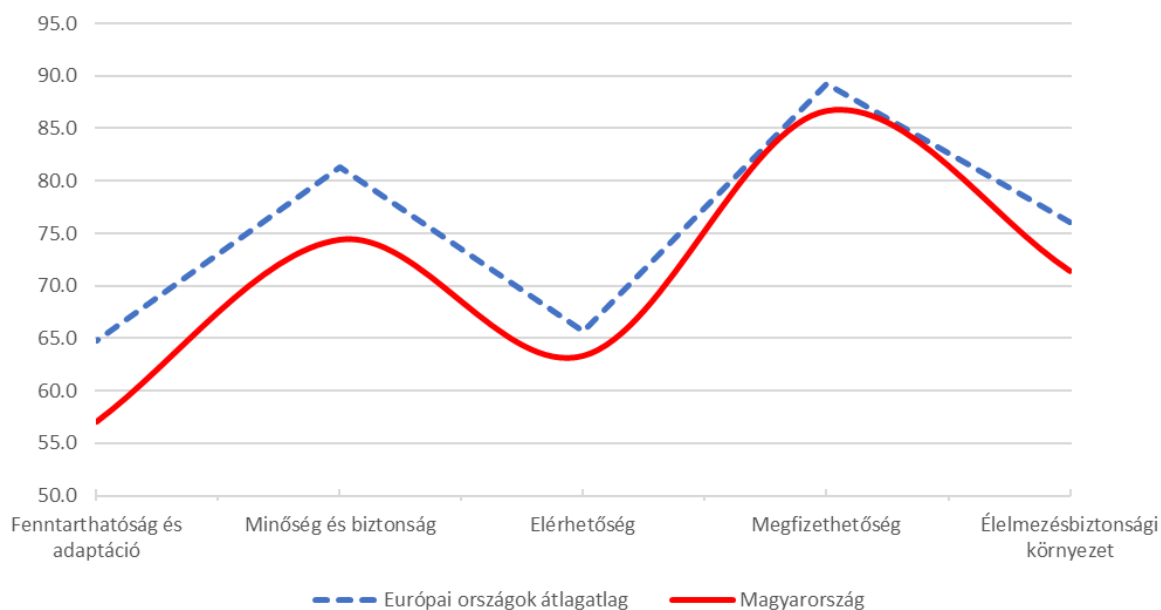
5. Eredmények

Dolgozatom következő részében a Magyarország élelmezésbiztonsági helyzetét befolyásoló tényezők vizsgálatán keresztül válaszolom meg a témával kapcsolatos kérdéseimet. Úgy gondolom, hogy a téma és a jelenség relevanciája leginkább a jövőbeli kitettség és sérülékenység feltérképezése miatt indokolt, ezért az adatokat az idősoros vizsgálat megközelítésén keresztül a trendek és tendenciák részletesebb ismertetésének segítségével vizsgálom.

5.1. Milyen állapotban érte az élelmiszerár-emelkedés a magyar élelmezésbiztonságot?

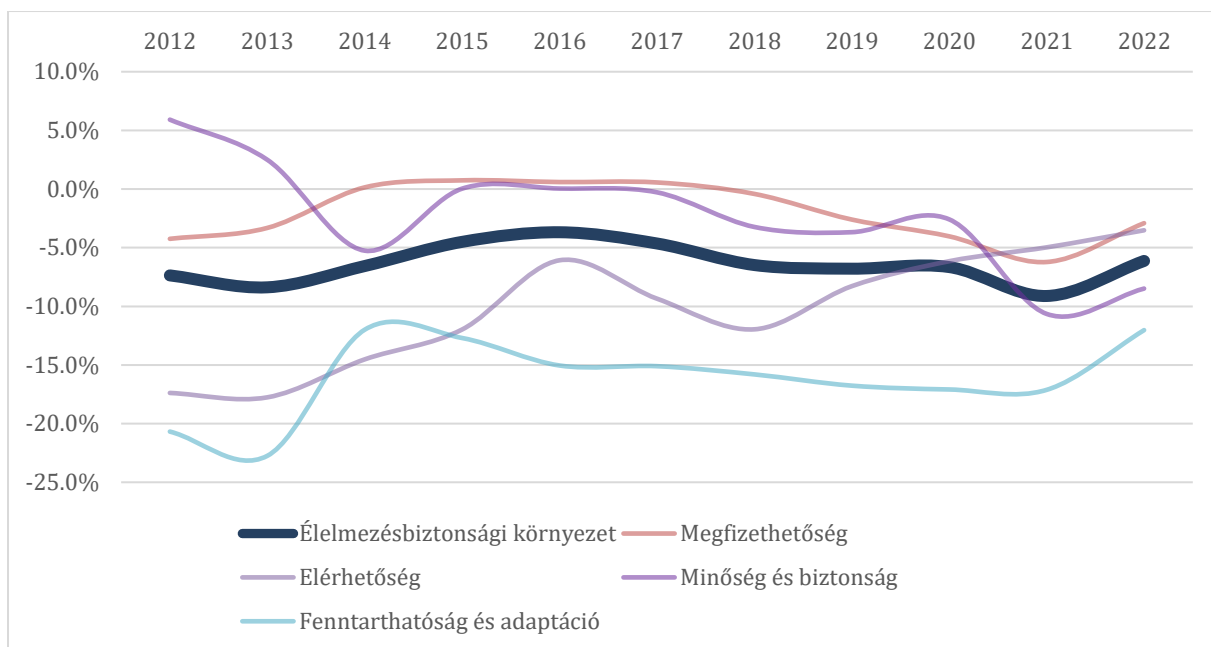
Az élelmezésbiztonság és az élelmiszerárak kapcsolata összetett jelenség. Az élelmezésbiztonság állapotának méréséhez használt módszertan egyik pillére a megfizethetőség, amit közvetlenül befolyásol az élelmiszerek ára. A GFSI-ben (Global Food Security Index) a megfizethetőség méri a fogyasztók élelmiszervásárlási képességét, az ársokkokkal szembeni sérülékenységüket, valamint a szélsőséges esetekben őket védő programok és intézkedések jelenlétét. (GFSI, 2022) Az élelmiszerárak mindegyik szempontból kiemelkedő jelentőséggel bírnak, ezért azok stabilizálása és alacsonyan tartása magától értetődően pozitív hatással van a megfizethetőségre, így az emberek élelmezésbiztonsági helyzetére is. Az élelmezésbiztonság helyzetének megítélése azonban nem csak az élelmiszerárak alapján történik. Amennyiben az élelmiszerárak változását vizsgáljuk, az általában sokféle gazdasági, iparági tényező és trend alapján rajzolódik ki: a GFSI megfizethetőségi dimenzióján felül a hozzáférhetőség, fenntarthatóság és adaptáció, valamint a minőség és biztonság is azokat a feltételeket vizsgálja, amelyek egy ország élelmezését illetően meghatározzák az élelmezésbiztonsági környezetet. Összességében tehát a kategorikus és végső értékek komplex tényezők vizsgálatával alakulnak ki, így azok képesek számszerűen bemutatni az ország mezőgazdasági és élelmiszeripari helyzetét. A modell logikájából is

látszik, hogy ezek a tényezők mind hatással vannak az ország élelmezésbiztonságára. Ezek alapján kijelenthető, hogy az, hogy egy adott ország milyen hatékonyan tud az élelmiszerárak emelkedése ellen tenni, hatással van az állampolgárok élelmezésbiztonsági helyzetére.

I. ábra, Magyarország élelmezésbiztonsági eredményei az európai országokhoz képest, 2022 (100 = maximum elérhető pontszám) Forrás: GFSI, Saját szerkesztés

Amennyiben az európai országok GFSI eredményeit és az egyes országok 2022-es élelmiszerár-inflációs adatainak korrelációját vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy van kapcsolat az eredmények között. Azok az országok, amelyeknek a GFSI eredménye alacsonyabb, jellemzően magasabb élelmiszerár-inflációt tapasztaltak az elmúlt egy évben. A kapcsolat 0.62-es Pearson r értékéből az következik, hogy az alacsony infláció és az ország jobb élelmezésbiztonsági helyzete között felfedezhető kapcsolat, és alapvetően igaz az a hipotézis, miszerint az Európai Unió országaiiban a fejlettebb élelmezésbiztonsági körülmények megalapozzák az alacsonyabb élelmiszerár-inflációt. Ezen eredmények tükrében mindenképpen fontos megvizsgálnunk Magyarország élelmezésbiztonsági teljesítményét az európai országok viszonyításában, hogy közelebb kerüljünk annak a megértéséhez, hogy miért hazánkban a legnagyobb az élelmiszerár-infláció az Európai Unió országai közül. (Eurostat, 2023)

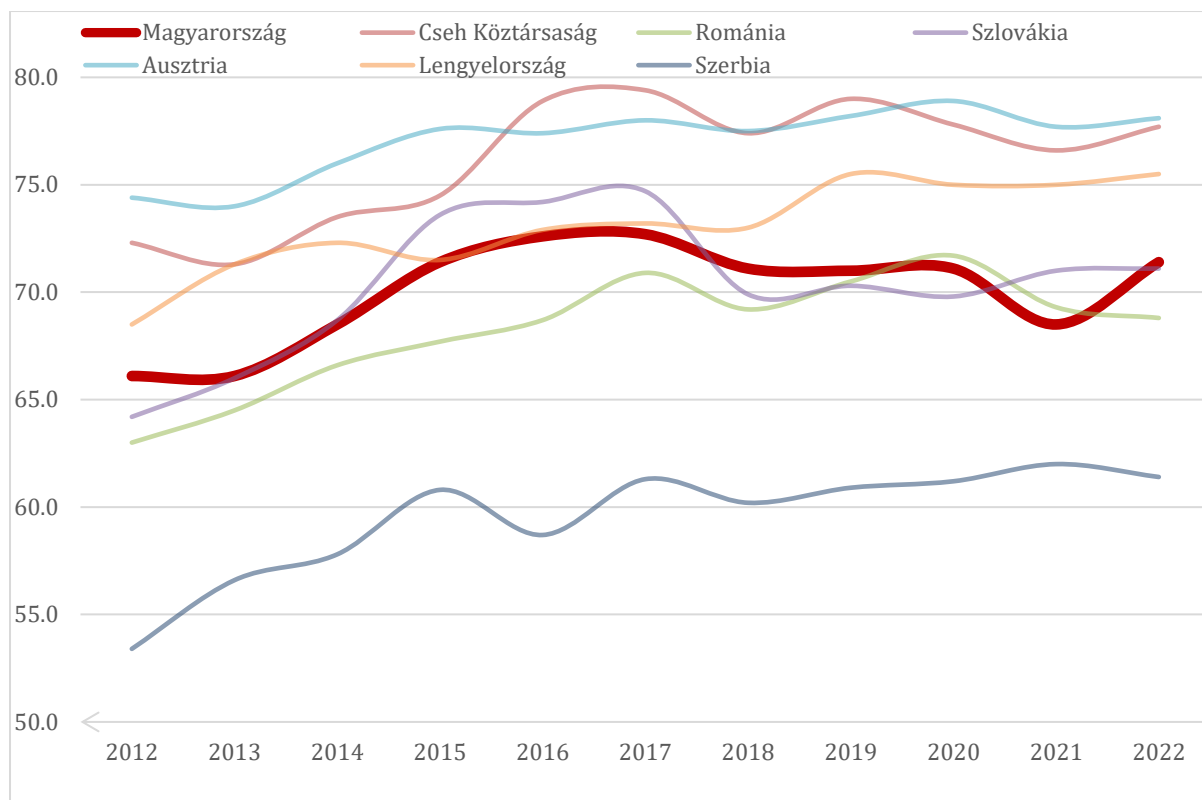
II. ábra, Magyarország élelmezésbiztonsági teljesítménye az európai átlaghoz képest %-ban Forrás: GFSI, Saját szerkesztés

Amennyiben Magyarország élelmezésbiztonsági helyzetét összehasonlítjuk azokkal az európai országokkal, amelyek szerepelnek a GFSI felmérésében,¹ alapvetően azt látjuk, hogy Magyarország az európai átlag alatt teljesít. Az Európai Unió országai közül mindössze Szlovákia és Románia rendelkezik alacsonyabb összesített eredménnyel, ami az élelmezésbiztonsági környezet állapotát hivatott tükrözni. Az eredmények részletesebb vizsgálata során könnyen látható, hogy Magyarország az összes pillér alapján rosszabb helyzetben van, mint az európai átlag. 2022-ben alapvetően a fenntarthatósági és adaptációs eredmények, valamint az élelmezés minősége és biztonsága rontja le a magyar eredményeket. A fenntarthatósági tényezőt alapvetően az európai átlag alatt teljesítő kitettségi mutató, valamint az ország vízgazdálkodási eredményei húzzák az átlag alá. (WTO, 2009, GFSI, 2022) Átlag alatti az ország teljesítménye a katasztrófák kockázatkezelését illetően is, ami tovább növeli a kategória mutató átlagtól vett távolságát. Az ország biztonság és minőség indexe egyértelműen a fehérje minőségi mutató alacsony értékével magyarázható, hiszen az összes többi részmutató az európai átlagos érték körül alakul. A kutatás szempontjából legfontosabb pillér mégis a megfizethetőségi tényező. Magyarország ebből a szempontból is a csoport átlaga alatti értékkel rendelkezik. A modell egyértelműen az árszínvonal alakulása miatt részesíti hátrányban Magyarországot a 2021-es adatok alapján. Az érték kialakulásában közrejátszik az is, hogy a lakosságon belüli egyenlőséget mérő mutató is gyengébb az európai átlagnál. Ezek

¹ A felmérés országai között nem szerepelnek a Baltikum országai, Szlovénia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Észak-Macedónia, Koszovó, Albánia, valamint Moldova. Oroszország, Fehéroroszország és Ukrajna adatait az országok háborús helyzete miatt nem veszem figyelembe.

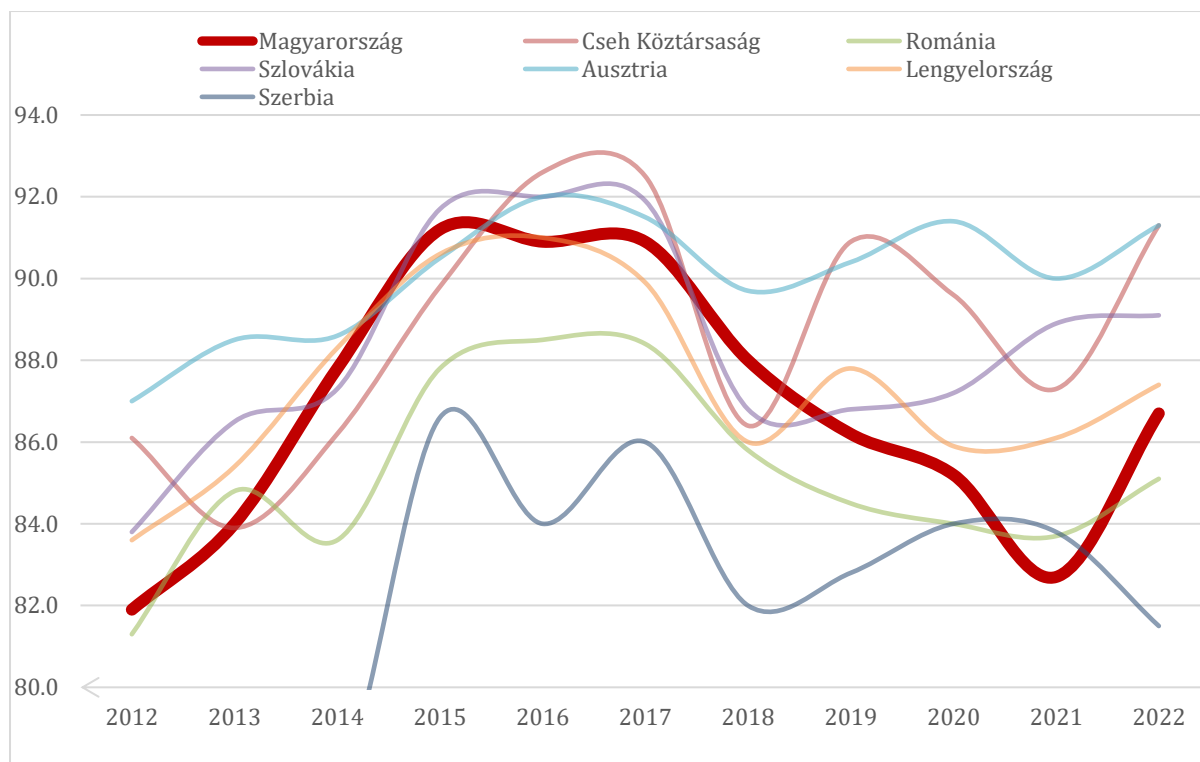
alapján kijelenthetjük, hogy a magyar élelmiszer piacon már 2022 márciusában is rosszabb árváltozási környezet volt jelen, amit az élelmiszerár-inflációk alapján számít ki az index. (GFSI, 2022)

Az árváltozás élelmezésbiztonságra gyakorolt hatásának felméréséhez érdemes az élelmezésbiztonság értékeit az idő függvényében vizsgálnunk, hogy megismerjük az országban tapasztalható jelenségek stabilitását és trendjeit. Ahogy a II. ábrán is látható, az élelmezésbiztonsági környezet az elmúlt tíz évben az európai átlag alatt teljesített, továbbá megállapíthatjuk, hogy nem látható semmiféle felzárkózási trend: az európai átlag 2012 és 2022 között 7 %-kal emelkedett, a magyar érték 8 %-kal, azonban ez a különbség csak a szinttartásra elég, a közeledéshez nem. Az ábrán jól látható, hogy a legnagyobb lemaradás szinte minden évben a fenntarthatóság szempontjából keletkezik, bár itt észrevehető 10 %-os felzárkózás az átlaghoz. Nagyobb fokú kiegyenlítődés figyelhető meg az élelmezésbiztonság elérhetőség dimenziója szempontjából, ami azt bizonyítja, hogy a magyar vállalatok stabilabban működnek, alacsonyabb az ellátási láncok felborulásának kockázata, mint 10 évvel ezelőtt. A minőség és biztonság szempontot vizsgálva egyértelműen feltűnik, hogy ez a mutató szenvedte el a legnagyobb visszaesést. Ez az érték leginkább az átlagos diétában megtalálható jó minőségű fehérje mennyiségének visszaesése miatt alakul így. A megfizethetőségi szempontot vizsgálva jól látható, hogy hazánkban 2014 és 2018 között megfizethetőbb volt az élelmiszer, mint átlagosan Európában. 2018 után azonban elkezdett eltávolodni a hazai élelmiszerár-infláció, ennek hatására a megfizethetőség is az átlag alá esett, s azóta sem tudott felé lépni. Mindezen eredmények tükrében azt láthatjuk, hogy az élelmezésbiztonság Magyarországon stabilan az európai átlag alatt teljesít, és csak esetenként egy-egy szempontból tudja ezt a tendenciát meghazudtolni.

III. ábra, Magyarország és a környező országok teljesítménye az élelmezésbiztonsági környezet alapján Forrás: GFSS, Saját szerkesztés

Fontosnak tartom azt is megvizsgálni, hogyan teljesít Magyarország a környező és a régióban meghatározó országokkal összehasonlítva, ezért az élelmezésbiztonság helyzetét az elmúlt 10 év adatai alapján összehasonlítom Ausztriával, a Cseh Köztársasággal, Romániával, Lengyelországgal, Szerbiával és Szlovákiával. Egyértelműen látszik, hogy az egyetlen nem magas jövedelemmel rendelkező országnak Szerbia nagyon kilóg a mintából, emiatt az ország adatait - az elmúlt 10 évben elért 15 %-os növekedésük ellenére is - csak szemléltetésként ábrázolom. A 2012-es adatok alapján azt mondhatnánk, hogy az országok között nincsen polarizáció, szinte egyenletesen oszlanak el az értékek Ausztriától Romániáig. A 2022-es adatokból azonban már mást olvashatunk ki. Ugyan az országok rangsora megegyezik a 10 évvel korábbi adatokkal, sokkal jobban kirajzolódik, hogy regionálisan is két csoportra oszlik a minta. Ausztria, Lengyelország és a Cseh Köztársaság egyértelműen az élbolyt alkotják. A negyediknek számító magyar érték 8 %-kal marad el a csehtől, ami jelentős különbségnek mondható, globálisan 18 ország van a két érték között, a mért országok több mint 10 %-a. Az üldözők csoportját Magyarország vezeti a 2022-es adatok alapján, azonban éppen hogy csak Szlovákia előtt zárt. A 2023 elején Magyarországon mért élelmiszerár-infláció 25 %-kal haladja meg a román, valamint 19,6 %-kal a szlovák értéket, ami minden bizonnyal elég lenne ahhoz, hogy a jelenlegi helyzetben Magyarország hátrébb kerüljön.

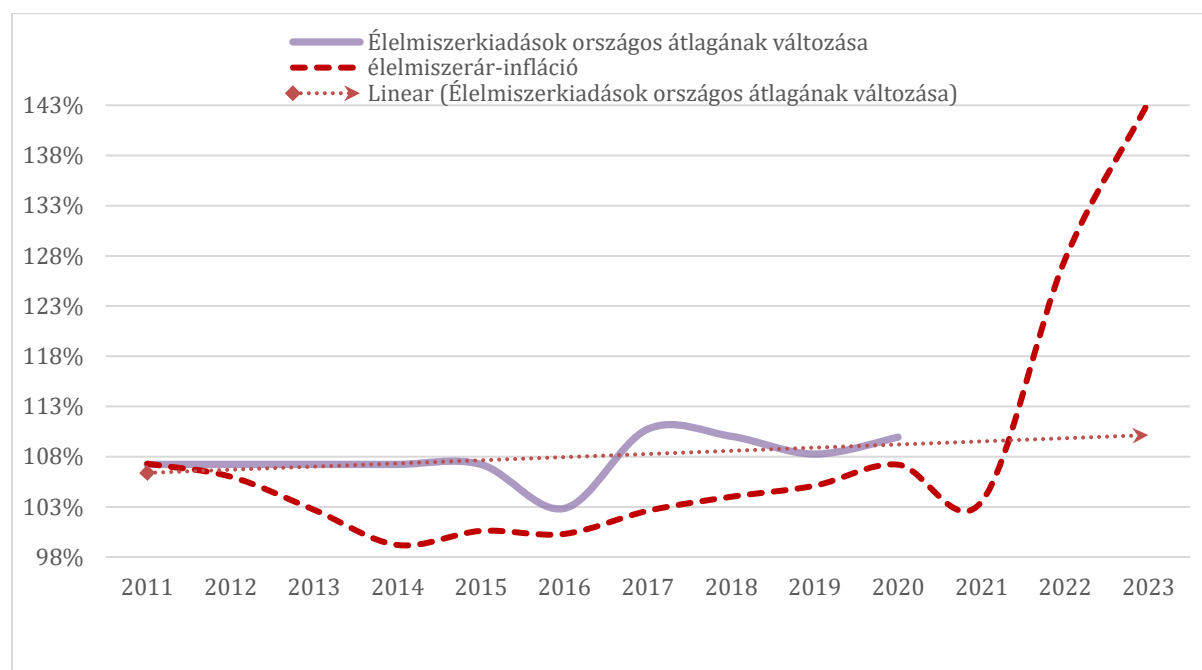
IV. ábra, Az élelmezés megfizethetőségének regionális összehasonlítása Forrás: GFSI, Saját szerkesztés

A megfizethetőséget vizsgálva látszik, hogy a magyar értékek a régiós eredményeknél rosszabbul teljesítenek. A 2017 és 2021 közötti visszaesés Magyarország esetében volt a legjelentősebb a vizsgált országok közül, ami jó mutatója lehet az ország aktuális kitettségére az élelmiszerárak tekintetében. A 2021 után minden országnál jelentkező felpattanás a 2022-es élelmiszerár emelkedés előtti reálbér növekedést jelezheti a korábbi visszaesés után. A globális trendekben is meglátszanak az elmúlt pár év válságai: az élelmezésbiztonság megfizethetőség értéke 2019 és 2022 között 4 %-kal esett. A 2022-es állapot alapján kijelenthetjük, hogy Magyarország élelmezésbiztonsági állapota regionális viszonylatban a gyengébbek közé sorolható. Ennek következtében, mint már korábban rámutattam, az áremelkedések itt általánosságában nagyobb veszéllyel vannak az állampolgárokra.

5.2. Milyen ütemben követték az élelmiszer-kiadások az élelmiszerár-inflációt a korábbiakban?

Magyarországon az elmúlt kétévben tapasztalható élelmiszerár-infláció rendkívüli hatással volt az állampolgárok életére. Ez legfőképpen az elmúlt tíz év országos adatainak kontrasztjában tűnik drasztikusnak, azok alapján ugyanis azt mondhatjuk, hogy az emberek élelmiszer-kiadásai a korábbiakban meghaladták az élelmiszer infláció mértékét. Ebből egyértelműen arra a következtetésre juthatunk, hogy 2011 és 2020 között a magyar emberek megszokták, hogy

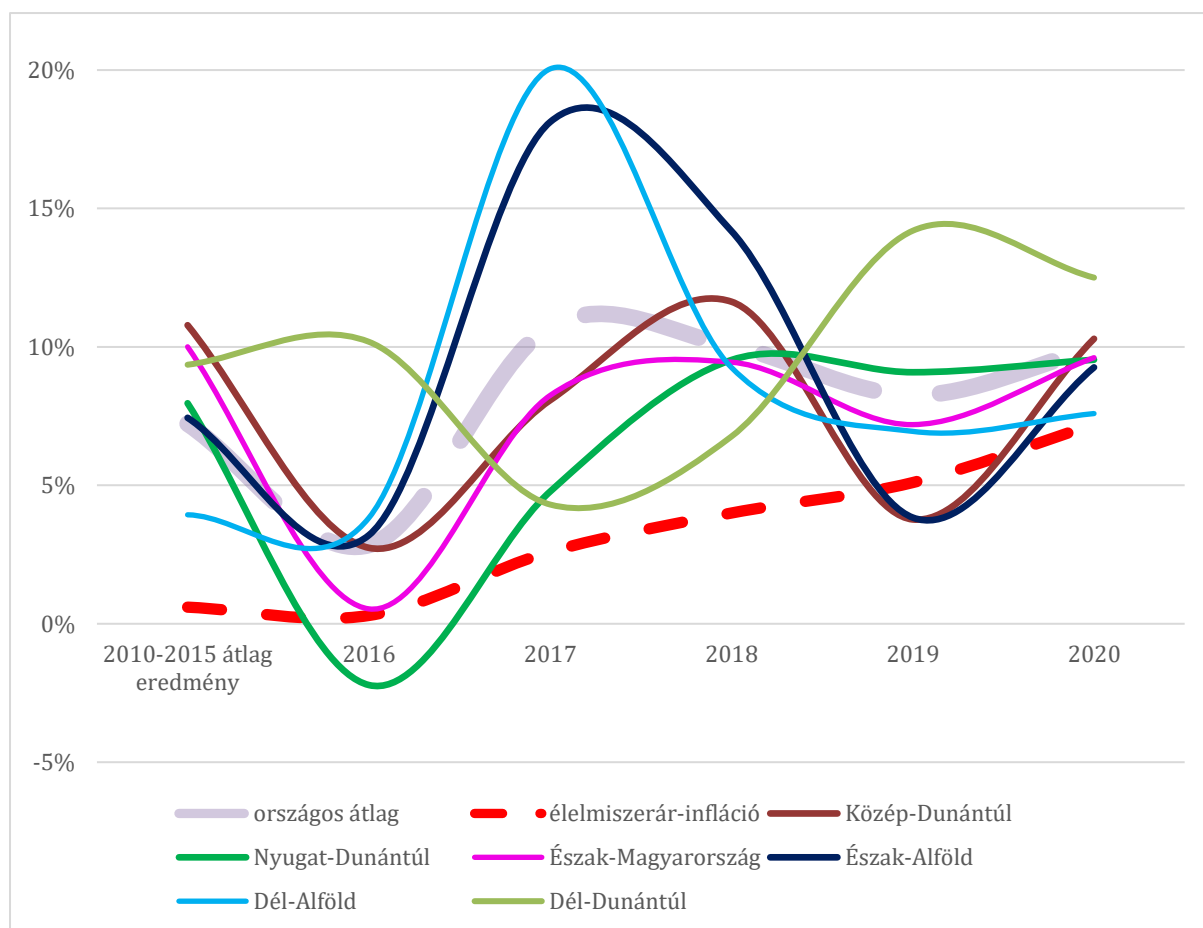
évről évre nagyobb mennyiségű vagy jobb minőségű élelmiszert vásároljanak. A 2023-as adatok alapján azonban ahhoz, hogy ez az állapot fennmaradjon, a magyar embereknek 43 %-nál magasabb arányban kell növelniük az élelmiszer-kiadásait, ezt azonban a magyar lakosság jelentős része nem teheti meg. A Központi Statisztikai Hivatal 2021-es adatai alapján a magyar társadalom 19,3 %-a áll a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés szélén, illetve 10,2 %-a súlyos anyagi vagy szociális deprivációban élők aránya. (KSH, 2022) Ezek alapján a társadalom 30 %-a még a kétszámjegyű élelmiszerár-emelkedés előtt is nehezen, vagy nem tudta fedezni az életkörülményei biztosításához szükséges kiadásokat. Arról, hogy ezek az emberek miből finanszírozzák a megemelkedett költségeket, egyelőre nem lehet tudni, sajnos lehetséges, hogy az életkörülmények jelentős visszaesésével jártak számukra az elmúlt évek válságai. 2021 óta nem elérhetők a magyar emberek élelmiszer kiadásaival kapcsolatos adatok, ugyanis az ilyen jellegű adatok publikálása egyelőre megszűnni látszik a Központi Statisztikai Hivatal méréseiben. Emiatt nem ismerjük, milyen változások mentek végbe az emberek ételmezésével kapcsolatban, hány ember kezdett el jobb minőségű ételeket fogyasztani, vagy mennyien szorulnak a legolcsóbb élelmiszerek megvásárlására.

V. ábra, Élelmiszer-kiadások (COICOP) átlagos, évenkénti változása és az élelmiszerár-infláció Forrás: KSH, Saját szerkesztés

Az országos tendenciából leolvasható, hogy a magyar emberek hajlandóak voltak az inflációt meghaladó mértékben növelni az élelmiszerekkel kapcsolatos kiadásait. Az ábra alapján mindemellett egyértelműen kijelenthető, hogy ahhoz, hogy a magyar emberek a 2011 és 2020 között megszokotthoz hasonlóan, továbbra is több vagy jobb minőségű élelmiszert vásároljanak, az a kiadásaik nagymértékű növelésével volt csak elérhető. A 2011 és 2020

közötti időszakban átlagosan évenként 7,8 %-kal költöttünk többet élelmiszerre, ami 2023-ban, az inflációs hatásokat figyelmen kívül hagyva, fejenként évente átlagosan 448 ezer forintot jelent. Ahhoz, hogy 2023-ban ugyanezt a bevásárlókosarat megtartsuk, a kiadásainkat további 32 %-kal kell növelnünk, ami éves szinten 143 ezer forint plusz költséget jelent, így az egy főre jutó élelmiszer-kiadások országos átlagos értéke 591 ezer forintra jön ki. Átlagosan ennyivel kell többet költsön az a magyar állampolgár, aki szeretné ugyanazt a vásárlói kosarat magánál tartani, amit a 2011 és 2020 közötti időszak alapján megszokott. 2018-ban ez az összeg még 300 ezer forint környékén alakult, mostanra ennél 97 %-kal nagyobb lehet az átlagos érték, tehát öt év alatt az élelmiszer-kiadásaink értéke közel a duplájára emelkedhetett. Hasonló nagyságrendű emelkedésre 2010 és 2019 között láthatunk példát az átlagos élelmiszer-kiadásokat illetően: ebben az időszakban 84 %-kal emelkedtek az emberek élelmiszerkiadásai, úgy, hogy ez a növekedés meghaladta az inflációt, tehát 2019-ben több vagy jobb élelmiszert kaphattunk ugyanazért az összegért, mint a 2010 átlagos érték esetében. Ezzel szemben az 591 ezer forint 32 %-os extra költségéből nem futja több vagy jobb minőségű termék beszerzésére.

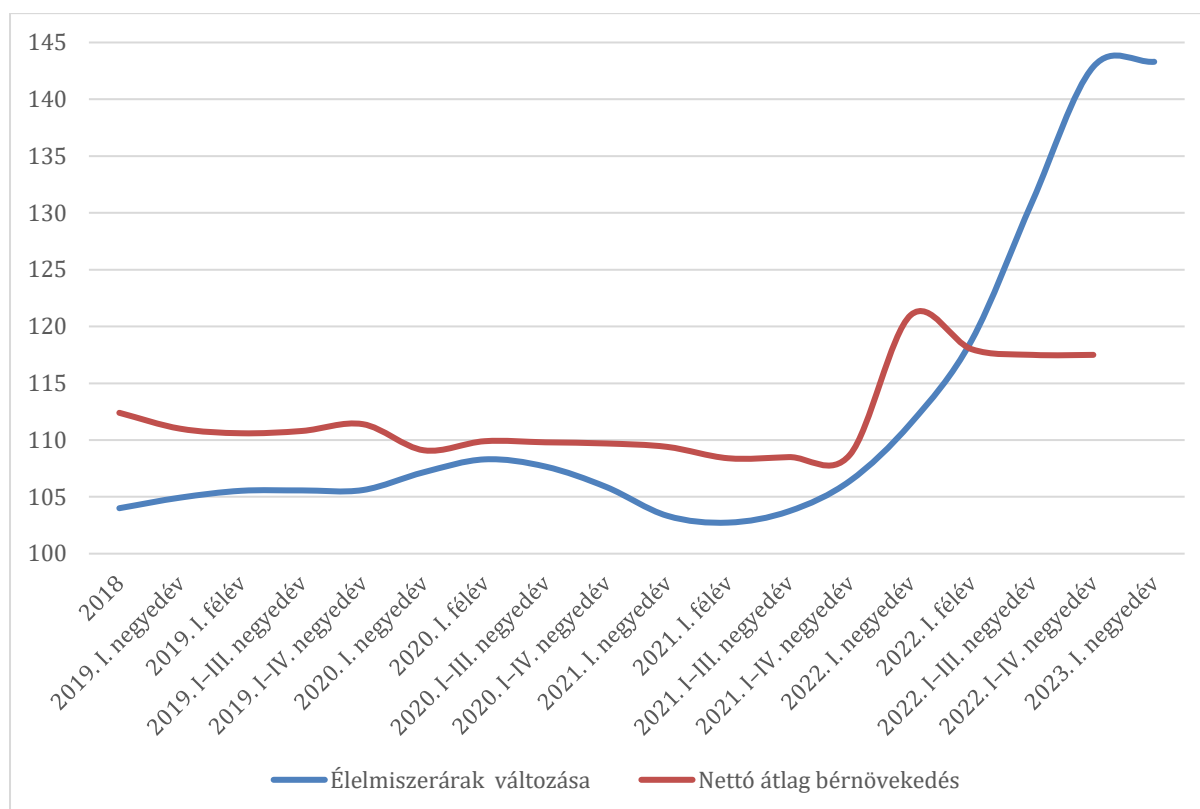
VI. ábra, Az élelmiszer-kiadások éves változása Magyarország veszélyeztetettebb régióiban az élelmiszerár-infláció változásához képest Forrás: KSH, Saját szerkesztés

Az országos helyzet részletes feltérképezéséhez szükséges megismernünk a régiók helyzetét, hogy ott miképpen alakultak az élelmiszerrel kapcsolatos kiadások az élelmiszer infláció ellenében. Budapest és Dél-Dunántúl esetében 2015 és 2020 között nem volt olyan év, amikor az élelmiszer kiadások változása alacsonyabb lett volna, mint az élelmiszerár-infláció, és a vizsgált évek túlnyomó részében ezek a régiók felfelé húzzák az átlagot. Az ábrán látható, hogy az élelmiszer-kiadások a 4 %-os infláció hatására racionalizálódni kezdenek, azonban úgy tűnik, hogy a fogyasztók gyorsan megszokták a magasabb árszínvonalat, és még az emelkedő infláció ellenére is növelték élelmiszer-kiadásaikat. Az ábrán az is könnyen megfigyelhető, hogy alapvetően nem jellemző Magyarországon, hogy az élelmiszer kiadások kisebb mértékben növekedjenek az inflációnál. Erre példát mindössze három régió; Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl és Észak-Alföld esetén láthatunk, de csak elvétve, egy-egy évben. Észak-Magyarország esetén látható talán egyetlen esetben az a jelenség, hogy az élelmiszer-kiadások a régióban szinte az összes vizsgált év alatt az országos átlag alatt voltak, azonban itt az látszik, hogy minden évben legalább az infláció mértékével növekedtek a kiadások. Dél-Alföld esetében pedig azt láthatjuk, hogy habár 2017-ben nagyon megugrottak az élelmiszer-kiadások, a vizsgált időszak egyéb éveiben a régiók az országos átlag környékén, vagy alatta teljesítenek, valamint egyre kezdik megközelíteni azt az állapotot, amikor az infláció meghaladja a kiadások bővülését. 2020 után már nem ismerjük az egy főre jutó élelmiszer-kiadási adatokat, így a probléma aktuális helyzetének vizsgálata nem lehetséges. Azonban a 2015 és 2020 közötti évek adatai alapján jól látható, hogy a magyar lakosság az élelmiszerek esetében a 7 %-os inflációt képes volt megfizetni.

Az élelmiszerárak növekedésével a fogyasztók is növelni kezdik költségeiket, azonban a forrásaik korlátossága megszab egy határt, ami után alternatívákra és helyettesítő termékekre keresztül csökkenteni próbálják az infláció rájuk nehezedő hatását. Ezt láthatjuk akkor is, amikor az élelmiszerárak nagyobb mértékben emelkednek, mint az élelmiszer kiadások. A vizsgált időszakon azonban jól látható, hogy Magyarországon az 5 %-os élelmiszerár-infláció is a tolerancián belül helyezkedik el, a fogyasztók az áremelkedéssel párhuzamosan növelik a kiadásaikat.

5.3. Megfizethető-e az infláció a jövedelem növekedéséből?

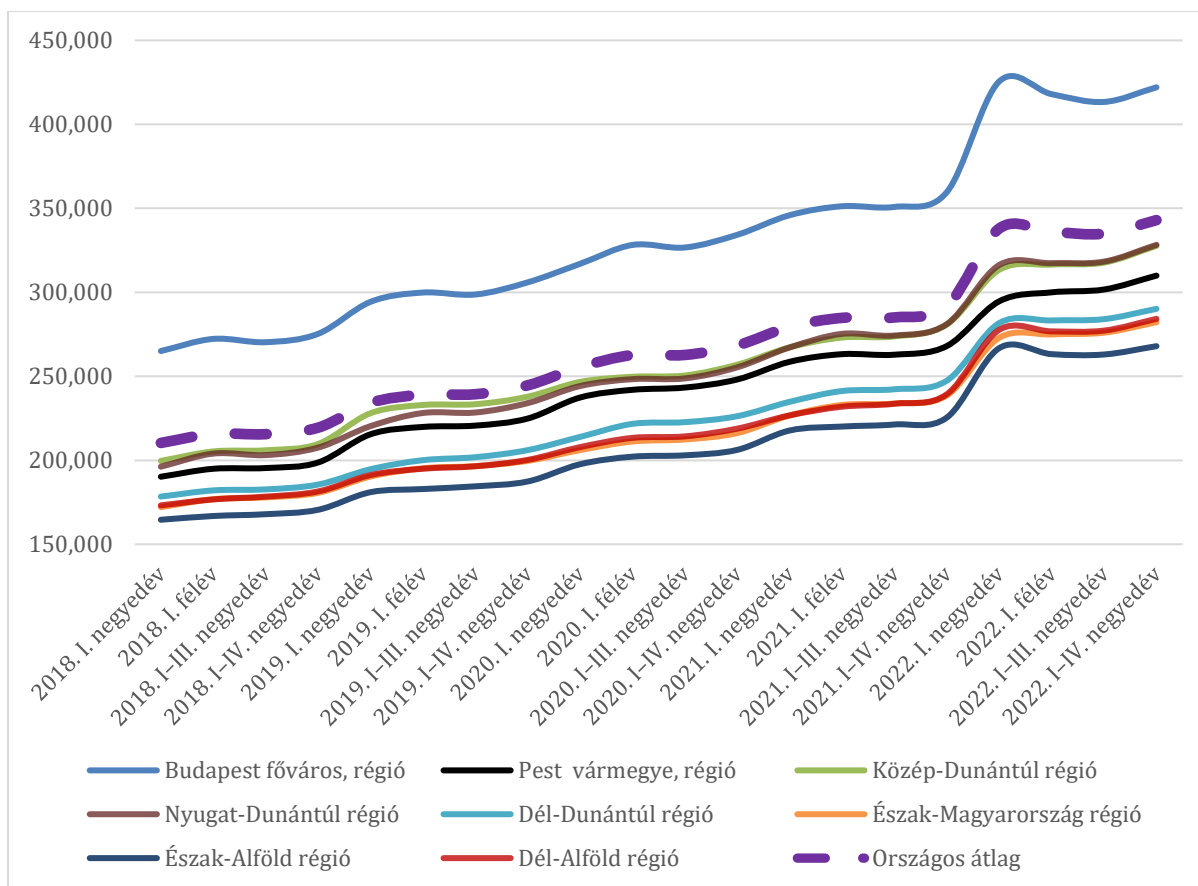
Amikor 2021 második felében növekedni kezdett az infláció, a közbeszédben és a gazdasági elemzők megnyilvánulásaiban felmerült, (Gyöngyösi, Szabó, 2023, Zsiday, 2022) hogy az inflációt bizonyos mértékben a béremelések is okozhatják vagy növelhetik. Az ár-bér spirál legjelentősebb következménye ugyanis, hogy az árak emelkedését ellensúlyozni kívánó béremelések újabb áremelkedést okoznak. Emiatt magasabb inflációs környezet övezi a gazdaságot, visszaesnek a beruházások, nőnek a kamatlábak. A jelenség bekövetkezéséhez szükséges feltétel, hogy a fogyasztók vásárlóereje ne csökkenjen a piacon, ugyanis, amint ez megtörténik, a bérek már nem képezik a spirál részét, hiszen csak az árak emelkednek.

VII. ábra, Az élelmiszerárak és a nettó átlagkereset változása Forrás: KSH, Saját szerkesztés

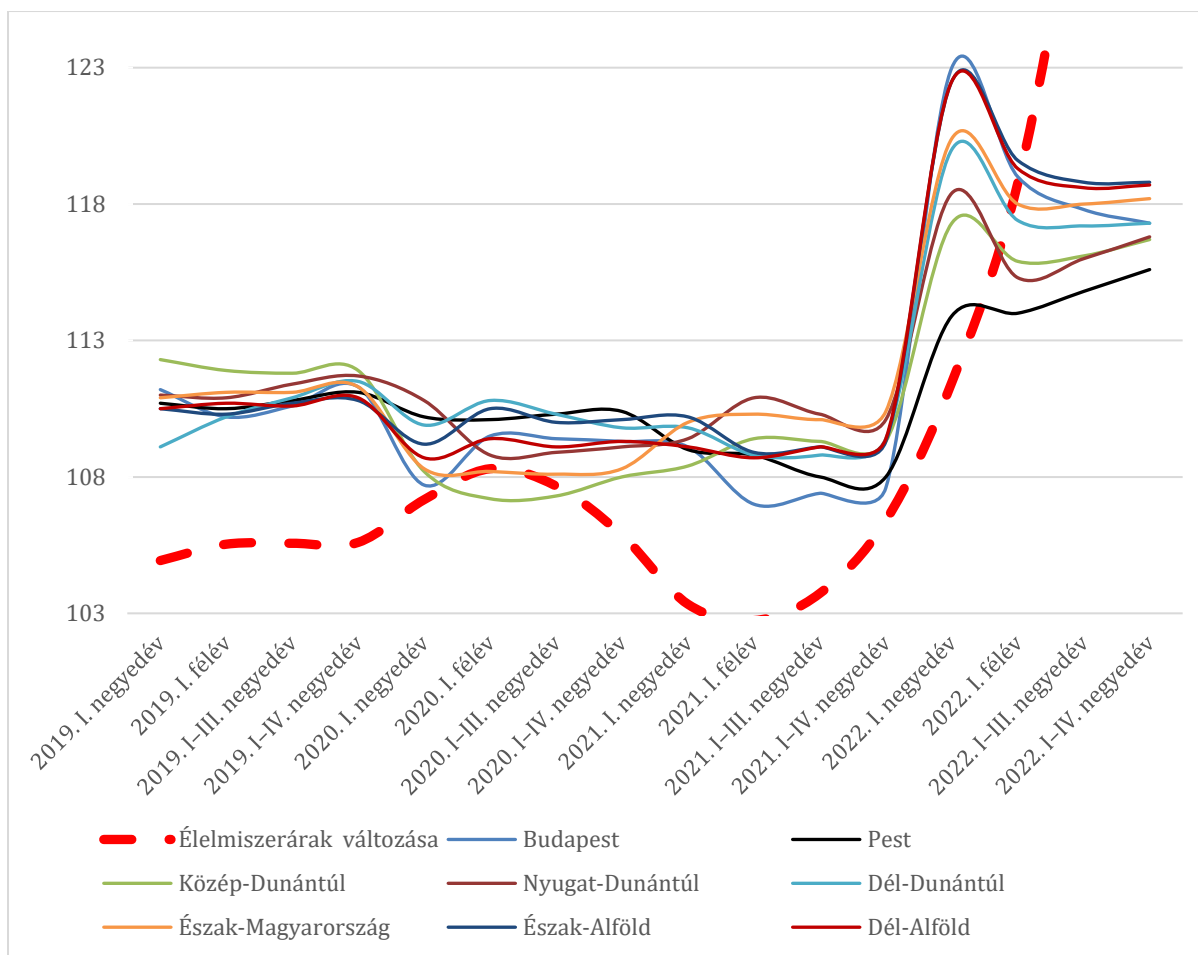
Amennyiben megvizsgáljuk az elmúlt három év átlagos bérnövekedését, jól látható, hogy 2022 elejéig az nagyobb mértékű volt, mint az élelmiszerárak változásában észlelt növekedés, a boltokban az emberek számára arányaiban egyre olcsóbbak voltak az élelmiszerek. Átlagosan az emberek arányaiban egyre kevesebb bérüket kellett a pénztárnál hagyni. Jól kivehető az is, hogy a koronavírus járvány okozta gazdasági megingás ugyan közelebb hozta az árakat a bérekhez, azonban ebben az időszakban is nagyobb arányban növekedtek a bérek, mint az árak. Valószínűleg ebben az időszakban is sokan tapasztalhatták, hogy a béremelkedés nem veszi fel a versenyt a boltok áremelkedéseivel, azonban erről pontosabban nem tudunk megállapítani az

átlagkereseti érték korlátai miatt. Amennyiben a Központi Statisztikai Hivatal a nettó medián kereseteket is publikusan elérhetővé tenné, pontosabban feltárhatnánk a probléma hatásait. A VII. ábrán jól kivehető, hogy a járvány további hullámai már nem voltak akkora hatással a bérekre vagy az árakra, és 2020 második felétől kezdve újra nőni kezdett a különbség a béremelkedések javára. 2021 második felétől kezdve azonban elkezdődött az élelmiszerár-emelkedés, bár az igazán meredek szakasz csak 2022 első negyedétől vette kezdetét. A 2021. év végi béremelések azonban csupán fél évig tudták felvenni a versenyt az élelmiszerárakkal, ezt követően pedig kezdetét vette az élelmiszerekkel szembeni bércsökkenés, aminek következtében a fogyasztók napról napra szembesültek fizetőképességük visszaesésével az élelmiszerboltokban. Egyelőre nem látszik, hogy a jelenség mennyi ideig fog fennállni, és az élelmiszerár-infláció visszaszorításának lehetősége is csak a rendkívül magas bázis értékeknek köszönhetően, a bázishatás segítségével történhet meg. Elképzelhetőnek tartom, hogy néhány termék vagy termékcsoporthoz akár középtávon is árcsökkenés lesz majd érezhető. Ez azt az értelmezést támasztaná alá, miszerint a kiszámíthatatlan deviza és piaci környezet miatt a disztribútorok áremelése nem a piaci feltételek szerint, hanem csak a jövőbeni és aktuális kiszámíthatatlan kockázatok ellen tett védekezési mechanizmus következtében történt. A jelenséggel kapcsolatos túlrazások felderítésére a Gazdasági Versenyhivatal is nagy hangsúlyt fektet. (Világgazdaság, 2023) Azonban a probléma feloldása nehézkes, hiszen a versenypiaci szereplők árazási politikája a szereplők sajátja kell legyen, hiszen előnytelen feltételek esetén a piac hivatott kiegyensúlyozni a versenyképes és versenyképtelen szereplők közti különbségeket.

VIII. Ábra, Nettó átlagkereset alakulása a magyar régiókban Forrás: KSH, Saját szerkesztés

Ahhoz, hogy közelebb kerüljünk annak a megoldásához, hogy fedezhető-e az élelmiszerár-infláció Magyarországon, előbb érdemes megismernünk az országon belüli kereseti viszonyokat. Az ország centralizáltságából adódóan az átlagos bérnél csak Budapesten magasabb a kereset. A VIII. ábrán látható Észak-Alföld esetében, hogy még 2022-ben sem éri el Budapest 2018-as értékét. 2018-ban még alig több, mint 100 ezer forint volt a különbség Budapest és a legalacsonyabb átlagos keresettel rendelkező régió között, ezzel szemben a 2022. év végi különbség már több, mint 150 ezer forint. Hasonló a helyzet Dél-Alföld és Észak-Magyarország esetében is, de a dél-dunántúli régió is csak pár ezer forinttal teljesít jobban. Közép- és Nyugat-Dunántúl esetében már az látható, hogy nagyon közelítenek az országos átlag felé, azonban itt is egyértelmű a lemaradás. Pest esetében sem jelentős a lemaradás az átlagtól, azonban a vizsgált 4 éves intervallum alatt itt sem számolhatunk be semmilyen jellegű felzárkózásról. Ezek az eredmények is igazolják Kocziszky és Szendi azon megállapítását, miszerint a hazánkban jelenlevő regionális fejlettségi egyenlőtlenségek feloldása még várat magára, az országon belüli különbségek csökkenése nem mérhető. (Kocziszky, Szendi, 2022)

IX. ábra, Az élelmiszerárak és a nettó átlagkereset változása a magyarországi régiókban Forrás: KSH, Saját szerkesztés

Amennyiben regionális szinten vizsgáljuk az átlagbér növekedését az élelmiszerár-inflációval szemben, láthatjuk, hogy jelentős különbség akad a régiók teljesítményében. Az ábrából kivehető, hogy már a világjárvány okozta élelmiszerár-emelkedés következtében, Közép-Dunántúl esetében szinte a teljes 2020-as évben alacsonyabb volt az átlagbér emelkedés, mint az élelmiszeráraké. Veszélyeztetettnek tűnik még Észak-Magyarország helyzete, mert az egyébként is egyik legalacsonyabbnak számító átlagbér mellett jól látszik, hogy a járvány első hulláma alatt közel került a régió ahhoz, hogy a bérek emelkedésének mértéke az infláció alá essen. Ez ugyan Budapestről is elmondható lenne, azonban a budapesti átlagos bér 2022 végén több, mint 23 %-kal meghaladta az országos átlagot, és valószínűbb, hogy az áremelkedés nagyobb problémát jelent Észak-Magyarországon, ahol a legfrissebb adatok alapján az átlagos nettó jövedelem mindössze 66 %-a a budapestinek. Az ábra alapján azt láthatjuk, hogy az átlagbér emelkedésének mértéke a 13-19 %-os élelmiszerár-emelkedésig tartotta a lépést, a 2022 második félévében bekövetkezett drágulás következtében megugró költségek kigazdálkodása már az egyén felelőssége volt. Ennek következtében 2022 júniusától előállt az élelmiszerboltokban az az állapot, amikor hétről-hétre nagyobb arányban kellett a keresetből

az élelmiszerre költeni. Ez a jelenség hosszútávú fennállásának veszélye azért jelentős, mivel eleinte a különbség még minimalizálható egyéb kiadások minimalizálásával, azonban hosszabb távon azonban az élelmezés minőségének leépülésével járhat.

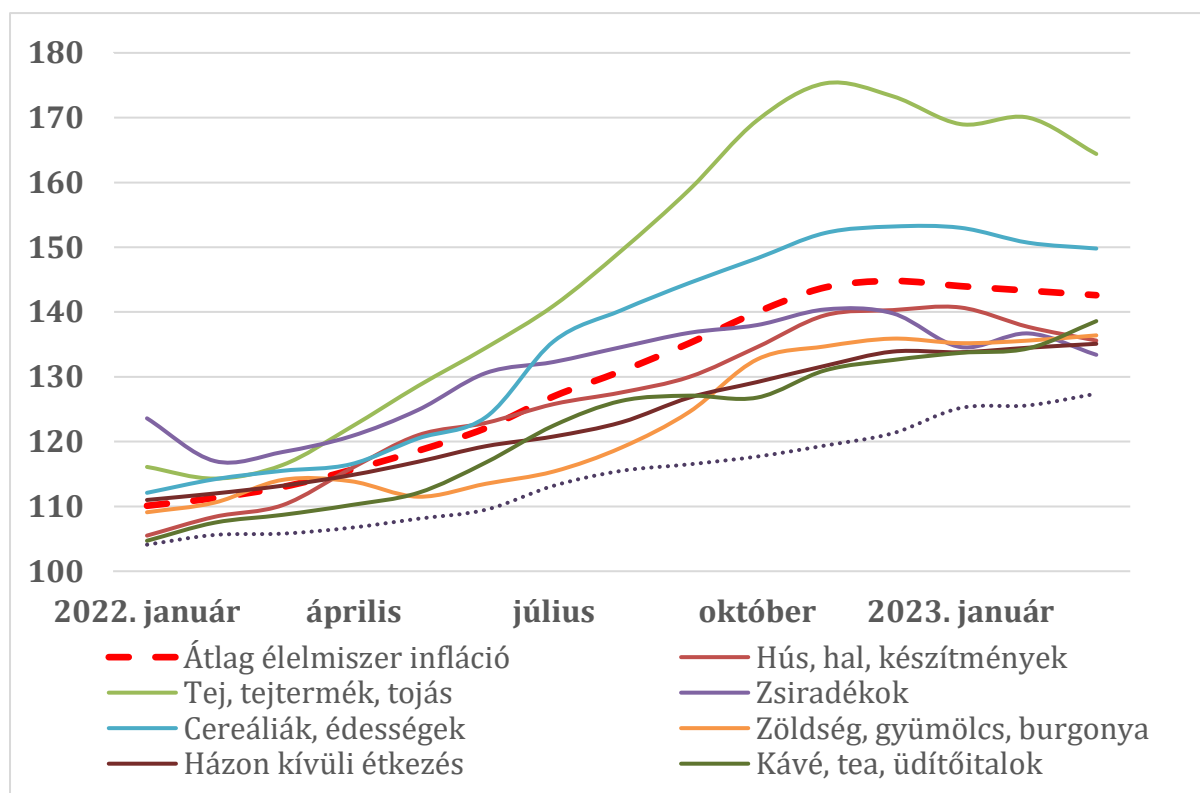
5.4. Az élelmiszer-termékcsoportok inflációjának alakulása 2022-től

Ahhoz, hogy jobban megismerjük az élelmiszerár-infláció jellegzetességét és dinamikáját, érdemes megvizsgálnunk azt, hogy miként alakult egyes termékcsoportok inflációja 2021 óta, hiszen ebben az évben volt utoljára egy számjegyű az élelmiszerár-infláció. A magyar fogyasztók számára az élelmiszerek ára a legfontosabb tényező, ezért fogyasztási szokásaikban is nagy szerepet játszik az árak változása. (Malota et al., 2018)

2022. januárban lépte át a 10 %-ot az élelmiszerár-infláció mértéke, amely drasztikus emelkedése decemberig nem csökkent, akkor 44.8 %-on tetőzött. Már a januári számok is rekordnak számítottak, és nehézséget okoztak számos magyar háztartás mindennapjaiban. Nem véletlen, hogy a hatósági árak bevezetésére is még a nagyobb mértékű emelkedés megkezdődése előtt sor került, hiszen Magyarországon a 10 %-os élelmiszerár-infláció is rendkívül sok ember életére van hatással. Ennek következtében 2022. február 1-től kezdődően először hat termék lakossági árára került árstop. Azonban ekkor még nem volt kilátásban az energiaválság és szomszédunkban zajló háborús konfliktus. Valójában azonban csak ezek az események kirobbanása után kezdődött meg a valódi emelkedési hullám, aminek következtében szinte minden termékcsoport esetén az egekbe szálltak az árak.

Elsősorban a leginkább energaintenzív termékcsoportok árai ugrottak meg a legnagyobb mértékben. A tejtermékek esetében indult meg leghamarabb az áremelkedés, és a vizsgált időszak egésze alatt az átlagos érték felett volt a kategória áremelkedésének mértéke. A jelenség miértjét keresve felmerült, hogy a 2,8 %-os zsírtartalmú tej hatósági árának megállapítása helyett a 1,5 %-os tejet árát kellett volna korlátozni. Az ezzel kapcsolatos felháborodás, valamint a boltokban feltűnő hiány miatt a hamar a közbeszéd tárgya lett a téma. (agrarszektor.hu, 2023) Azonban mivel a tejüzemek a korábbinál nagyobb mennyiségben értékesítettek a 2,8 %-os tejből, a tejzsír nagyobb része került a sima tejbe, hiszen az alacsonyabb tejzsír tartalmú tejet nem vásárolták meg a boltokban. Ennek köszönhetően a 12-20 % közötti tejfől, a 30-50 % zsírtartalmú sajt, valamint a 80 %-nál magasabb zsírtartalmú vaj ára átlagosan a duplájára emelkedett 2022-ben. A X. ábrán látható, hogy az elmúlt 15 hónap adatait tekintve is a tejtermékek áremelkedése a legkiemelkedőbb, és az időszak egésze alatt

felfelé húzza az inflációs átlagot. A magyar élelmiszerfogyasztás és élelmezésbiztonság szempontjából azért különösen nagy probléma a termékcsoport általános áremelkedése, hiszen, alapvetően népszerűek a hazai fogyasztók körében, amit bizonyít, hogy az élelmiszer inflációs kosárban is 14 %-os súllyal szerepel a csoport. (KSH, 2021)

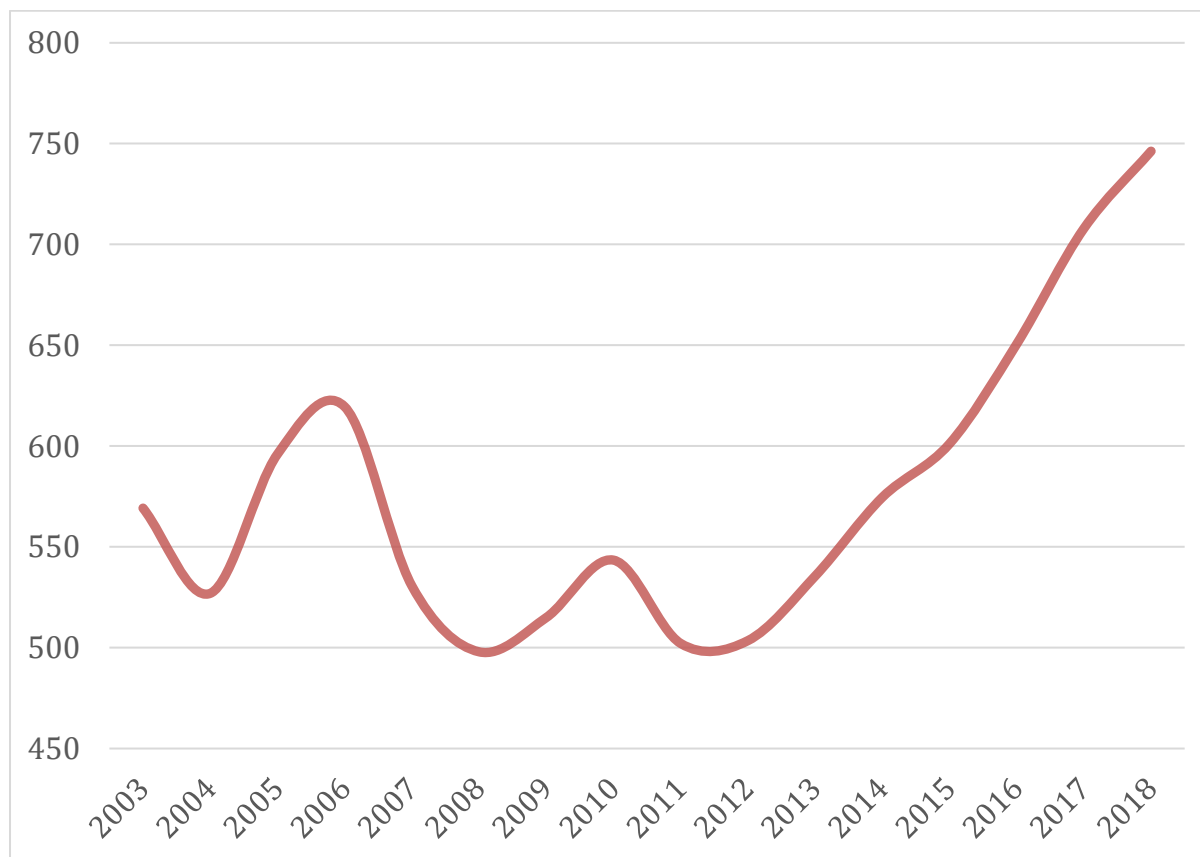
X. ábra, Különböző élelmiszercsoportok inflációja az átlagos élelmiszerár-infláció viszonylatában Forrás: KSH, Saját szerkesztés

Szintén az inflációs átlagnál nagyobb mértékű áremelkedés figyelhető meg egy másik, rendkívül magas energiaigényű termékcsoport, a gabonafélék esetén. Az 1 kg-os fehér kenyér például 2022. januárban még 458 forintba került átlagosan, ezzel szemben 2022 decemberében már 900 forintos átlagárát rögzített a KSH. (KSH, 2021) A gabonafélék 16 %-os súllyal szerepelnek a 2023-as kosárban, ezért elmondható, hogy ennek a kategóriának az áremelkedése is sokat ront az inflációs mutatón. Mindemelllett a gabonatermékek Magyarországon különös jelentőséggel bíró élelmiszercsoport, hiszen az országos átlagot nézve, az elfogyasztott élelmiszer tömegének nagyjából egynegyedét teszik ki. (KSH, 2021) A zsiradékok emelkedésének mértéke a vizsgált időszak elején még magasabb volt az átlagnál, azonban mostanra ennek a kategóriának az ára tűnik a legstabilabbnak az élelmiszerek között. A zöldség, gyümölcs és burgonyafélék árai alapvetően lassabb ütemben emelkedtek, mint az átlagos élelmiszerár infláció, és nem is haladták meg mindeddig azt. A húskészítmények árai

is az infláció átlaga alatt emelkedtek, de az árak emelkedése a teljes időszak alatt folyamatos és nagymértékű volt. A kávé, tea és üdítőitalok árainak emelkedése az elmúlt 15 hónap alatt mindvégig az átlagos áremelkedés alatt alakult, de a trend alapján úgy tűnik, hogy felzárkózik az átlaghoz. Bár a szeszesitalok nem tartoznak bele az élelmiszer infláció mérési kosarába, egyértelműen élelmiszeripari termékről beszélünk. Amennyiben a szeszesitalok 2022 óta bekövetkezett áremelkedését vizsgáljuk, látható, hogy az nem éri el az élelmiszerek átlagos emelkedését, sőt az összes élelmiszer kategóriánál kiegyensúlyozottabban viselkedik. Egészségügyi és társadalmi szempontból aggasztó tendenciát mutat, hogy az egészséges és tápláló élelmiszereket magában foglaló kategóriákhoz képest egyre megfizethetőbbé válik a szesz, a magyar lakosság jelentős része számára menekülési útvonalként szolgáló alternatíva. Összességében a tejtermékek és gabonafélék inflációjának elszabadulása rejti magában a legkomolyabb kockázatot a hazai fogyasztókra nézve. A két termékcsoporthoz tartozó termékek a mindennapi étrend jelentős részét teszik ki hazánkban, az inflációs számításokban együtt vett súlyuk több, mint 30 %.

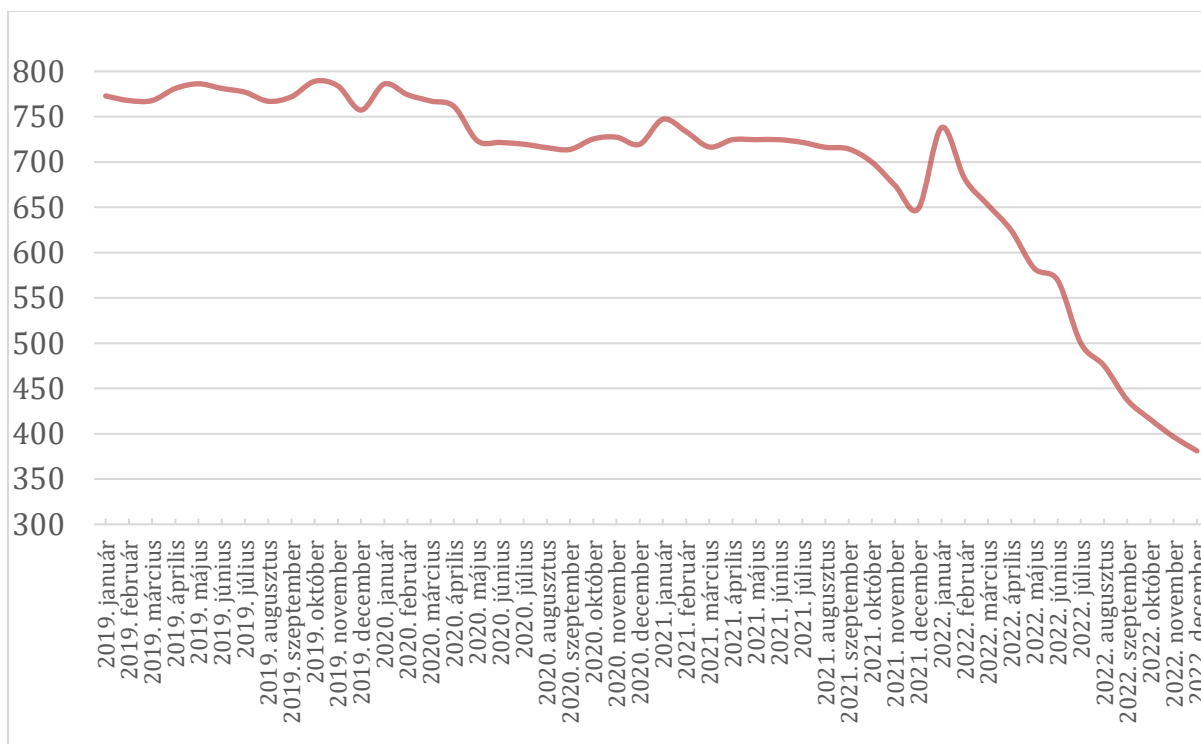
5.5. Hogyan változott a megfizethetőség?

A megfizethetőség összetett szempontrendszerét látványosan szemléltetheti annak a vizsgálata, hogy egy átlagember a fizetéséből egy adott termékből mekkora mennyiséget tud megvásárolni. Bár a probléma ezen megközelítése nyilvánvalóan korlátolt lehetőségeket biztosít, ám meggyőződésem, hogy mindenki találkozik manapság ilyen statisztikákkal, így nem hagyhatjuk ezeket teljesen figyelmen kívül. Ezek alapján én is a kenyér, az egyik legalapvetőbb élelmiszer megfizethetőségét vizsgálom a következőkben.

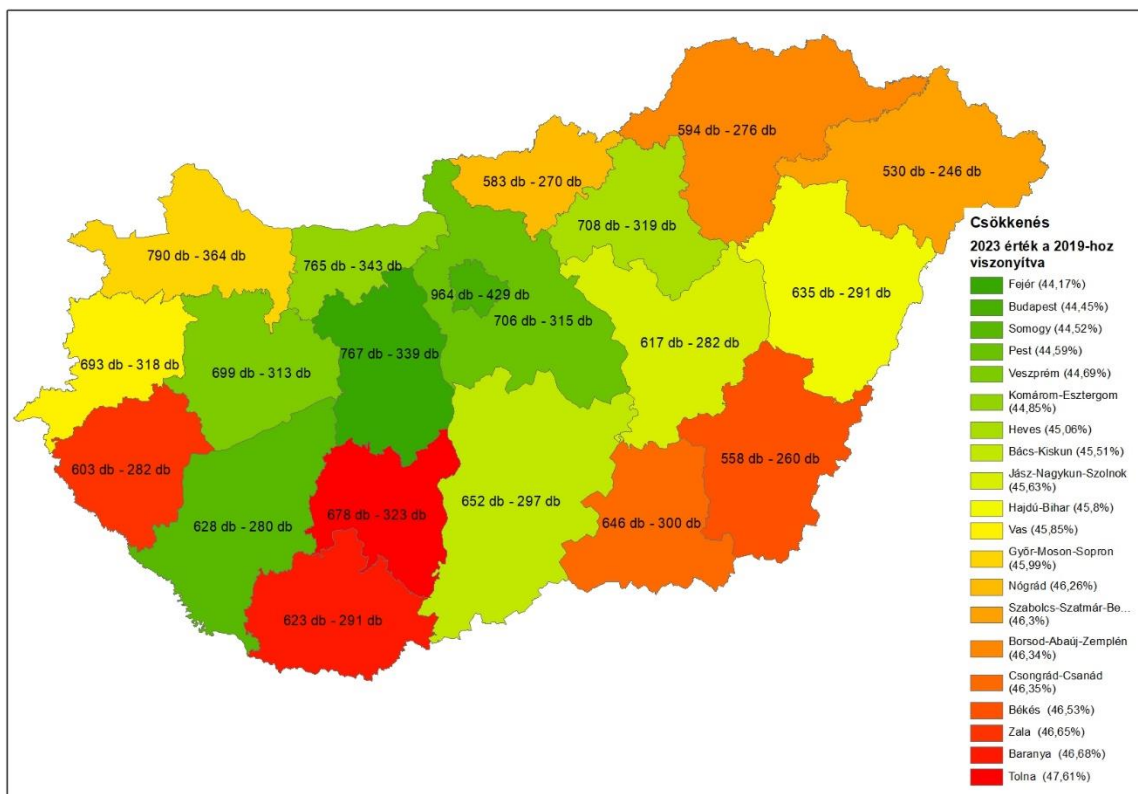
XI. ábra, Nettó havi átlagkeresetből vásárolható kenyerek száma 2003-2018 között Forrás: KSH, Saját szerkesztés, Ötlet: Vakmajom

A példa nem csak ezért jó, mert szemlélteti a probléma mértékét, de az országon belüli különbségeket is jól hangsúlyozhatja az átlagkeresetet illetően. Amennyiben a 2003 és 2018 közötti időszakot vizsgáljuk, látható, hogy 2012-t követően meredek emelkedésbe kezdett az egyhavi átlag nettó fizetésből vásárolható kenyerek száma, és 2018-ra 50 %-os növekedést produkált.

XII. ábra, Nettó havi átlagkeresetből vásárolható kenyerek száma 2019-2022 Forrás: KSH, Saját szerkesztés

2019-től kezdve rendelkezésünkre állnak részletesebb adatok, így ezt az időszakot külön ábrán is szemléltetni tudom. Itt jól látszik, hogy a járvány magyarországi megjelenéséig stabilnak mondható vásárlóerő már 2020 első negyedéve után ereszkedni kezdett. A valódi összeomlás azonban 2022 januárjában érkezett, amikor 738-as értékről egészen 381-ig zuhant a megvásárolható kenyerek száma az év végéig. Ez 11 hónap alatt majdnem 50 %-os visszaesés a mutatóban, ami azt jelenti, hogy munkaidőben mérve 2022 végén majdnem átlagosan kétszer annyit kellett dolgozni 1 kg fehér kenyérért, mint az év elején. A következmények súlyosságát talán jól szemlélteti, hogy a vizsgált 20 éves időtávon még sosem volt ilyen alacsony ez az érték. Úgy gondolom, hogy a visszaesés üteme és az elmúlt évtizedek eredményeihez képest elfoglalt pozíció rámutat arra, hogy a 21. század negyede felé közeledve az évszázad legkomolyabb élelmezési válsága zajlik napjainkban Magyarországon, ami mindenki számára érzékelhető, de a súlyosabb körülmények között élők számára életbevágó kihívásokat jelent. A magyar állampolgárok vásárlóereje a kenyérrel szemben az elmúlt évtizedekben soha nem látott mélységbe zuhant.

XIII. ábra, Nettó havi átlagkeresetből vásárolható kenyerek számának változása százalékban 2019-2022. december között
Forrás:Ksh, Saját szerkesztés

Az utolsó ábrákon látható megközelítés jól ábrázolja az országon belüli jövedelmi egyenlőtlenségeket is. Jól látható, hogy egészen más súlya van egy kenyér beszerzésének is, ha megyei szinten vizsgáljuk. Budapest dominanciája és elszakadása élméletlenné teszi a vidéki térségek térnyerését, és jól látszik az is, hogy a nagy vidéki beruházások egyelőre nem fejtik ki a hatásukat, nem javítják az emberek lehetőségeit. Amennyiben az országos mutatók és eredmény egységesen fejlődni tudnának, talán helytálló lenne az a gondolat, hogy a budapesti élet számos gazdasági előnnyel jár, azonban a szétszakadás és az egyenlőtlenségek hosszútávú fennállása miatt inkább úgy tűnik, hogy a Budapesten kívüli lét jár lemondásokkal. Mindezen folyamatok katalizátora, hogy ez az állapot évtizedek óta fennáll, és a rendszerváltás óta nem változott, így a népesség, az ipar, valamint infrastruktúra is ezen régiós különbségek alapján rendeződött be.

6. Összegzés

2022-t talán a bizonytalanság hétköznapijainkban való megjelenése jellemezte leginkább. Geopolitikai és energetikai válságok árnyékában érte Magyarországot a próba, aminek eredményeképpen talán tisztábban láthatjuk, valójában hol is állunk európai vagy világviszonylatban. Korábban talán a járvány kezelésekor kaptunk képet arról, hogyan teljesít hazánk a minket körülvevő vagy számunkra példaként szolgáló nemzetekhez képest. Az eredmények és rangsorok láttán talán minden tájékozódni kívánó személy abban bízott, hogy azok nem tükrözik az ország valódi fejlettségi állapotát, és nem hozhatók összefüggésbe bármilyen egyéb iparág felkészültségi állapotával. 2022-ben azonban azt tapasztaltuk, hogy az energiaárak mellett az élelmiszerárak tekintetében keletkezett a legnagyobb zavar. Magyarország élelmezésbiztonsága a válságos időszakot megelőzően a regionális átlaghoz hasonlóan, a népesség legnagyobb része számára kielégítően viselkedett. Dolgozatomban azt vizsgáltam, hogy az élelmiszerárak emelkedése milyen hatással volt az ország élelmezésbiztonságára, honnan indultunk, valamint hová jutottunk a bázisként szolgáló elmúlt 5-10 év viszonylatában.

Az ország GFSI szerinti élelmezésbiztonsági eredményeinek értékelése után azt vizsgáltam, hogy abban az időszakban, amely vonatkozásában a rendelkezésünkre állnak a szükséges adatok, miként alakultak az élelmiszerkiadások az élelmiszerár-inflációhoz képest. Az eredményeim értékelése során arra jutottam, hogy a vizsgált időszak alatt Magyarországon az élelmiszer-kiadások országos átlaga, valamint az élelmiszerár-infláció évenkénti átlagos értéke alapján megállapítható, hogy a lakosság alapvetően képes volt akár 7 %-os infláció esetén is azt meghaladó mértékben növelni az élelmiszerkiadásait. A kérdést regionális szintre tovább bontva kiderült, hogy Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl, valamint Észak-Alföld esetén ez nem minden évben volt igaz a vizsgált időszak alatt, de az alapvetően igaznak bizonyult az a tézis, hogy a legtöbb régiós, valamint az országos átlag is rendre meghaladta az inflációt.

Ezek az eredmények tükrében érdemesnek tartottam beszámolni arról, hogy az átlagos nettó kereset változása hogyan alakult az élelmiszerár-infláció ellenében. Kutatásomban rámutattam, hogy az élelmiszerár-infláció 2022 elején kezdte meg meredeken emelkedő pályáját. A 2021 évvégi béremelési hullám ugyan egy ideig képes volt lépést tartani az élelmiszerárakkal, azonban 2022 második felére már felülkerekedtek az árak a béreken. Az adatokat regionális szinten tovább vizsgálva az is láthatóvá vált, hogy nem példa nélküli ez a jelenség, hiszen

Észak-Magyarország esetében már a koronavírus okozta gazdasági megingás esetében is így alakultak ezek az értékek 2020 tavaszától.

Harmadik kutatási kérdésben azt vizsgáltam, hogy miként alakult a különböző termékcsoportok inflációja a 2022-es év folyamán. Az eredmények alapján kirajzolódik, hogy a magyar lakosság fogyasztói kosarában átlagosan 30 %-kal szereplő gabonafélékre és tejtermékekre vonatkozó inflációs adatok a vizsgált időszak jelentős része alatt rendre felülmúlták az átlagos élelmiszerár-inflációt. Ezzel ellentétben a szeszes italok piacán jóval kiegyensúlyozottabb és kevésbé jelentékeny áremelkedés ment végbe. Úgy gondolom, hogy ezek a folyamatok együttállása különös veszélyt jelenthet a magyar társadalomra, ezáltal a magyar emberek élelmezésbiztonságára is.

Utolsó kutatási kérdésben a megfizethetőséggel foglalkoztam. Az élelmiszer egyik legfőbb szimbólumának számító kenyér példáján próbáltam szemléltetni a 2022-es év bizonytalanságát tükröző megfizethetlenséget. Eredményeim közt beszámoltam arról, hogy 2022 végén a Központi Statisztikai Hivatal munkatársai olyan értékeket rögzítettek, amely az elmúlt 20 év mintája alapján példátlan. 2022 évvégén kevesebb, mint 400 kenyér volt vásárolható az egyhavi átlagos nettó keresetből, ami alulmúlta a 2008-as válságövezte időszak 500 darabos átlagos értékét.

Mindezen eredmények ismeretében úgy gondolom, jól látható, hogy Magyarországon az élelmiszerellátás reformjára van szükség. Az emelkedő élelmiszerárak teljes bizonytalanságot idéztek elő Magyarország élelmezésében, ami lehetetlenné tette a tervezést. Az elmúlt egy évben akad jó pár olyan termék vagy alapanyag, ami hosszú időre elfeledetté válhat az átlagos háztartásokban, vagy eltűnhet a receptekből. Az élelmiszerár-infláció mértéke meghaladja a béremeléseket, aminek következtében az emberek kénytelenek csökkenteni az élelmiszerkiadásukat. A minőségi élelmiszer szinte luxussá vált, a hétköznapi ember számára lassan megfizethetetlen. Ezek alapján kijelenthető, hogy az árak emelkedésének következményeképpen Magyarországon jelentős mértékben sérült az élelmiszerek megfizethetősége, elérhetősége, valamint minősége is. Az élelmezésbiztonság ezen tényezők vizsgálatával hivatott leírni egy ország állapotát, ennek következtében kijelenthető, hogy az emelkedő élelmiszerárak kemény ütest mértek a magyar élelmezés eddig stabilnak hitt alapjára, amiből egyelőre nem látszik, hogy képes lesz-e felállni.

7. Felhasznált irodalom

- Biacs, P. Á. (2011). Klímaváltozás és élelmezésbiztonság. *GAZDÁLKODÁS: Scientific Journal on Agricultural Economics*, 55(6), 553–556. <http://dx.doi.org/10.22004/ag.econ.119933>
- Bourne, J. K. (2022, March 25.) War in Ukraine Could Plunge World into Food Shortages. *National Geographic*. <https://www.nationalgeographic.com/environment/article/war-in-ukraine-could-plunge-world-into-food-shortages>
- Clapp, J., Moseley, W. G., Burlingame, B., & Termine, P. (2022). Viewpoint: The Case for a Six-Dimensional Food Security Framework. *Food Policy*, 106. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2021.102164>
- Csáki C. & Magyar Tudományos Akadémia (Budapest). (2010). Élelmezésbiztonság : a magyar élelmiszer-gazdaság a vidékfejlesztés és az élelmiszer-biztonság stratégiai alapjai. Magyar Tudományos Akadémia.
- Economist Impact. (2022 September) *Country Report: Hungary. Global Food Security Index 2022*. https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/reports/Economist_Impact_GFSI_2022_Hungary_country_report_Sep_2022.pdf
- Economist Impact. (2022 September) *Global Food Security Index 2022*. <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index>
- Food And Agricultural Organization. (2006 June) *Policy Brief. Food Security*. https://www.fao.org/fileadmin/templates/faoitally/documents/pdf/pdf_Food_Security_Cocept_Note.pdf
- Grebmer, K. V., Bernstein, J., Wiemers, M., Reiner, L., Bachmeier, M., Hanano, A., Towey, O., Chéilleachair, R. N., Foley, C., Gitter, S., Larocque, G., & Fritschel, H. (2022). *2022 Global Hunger Index: Food Systems Transformation and Local Governance*. Welthungerhilfe, Bonn, and Concern Worldwide, Dublin.
- Gyöngyösi, B., & Szabó, Gy. (2023, March 8.) Varga Mihály az Indexnek: Ezen múlik Magyarország következő tíz éve. *Index.hu*. <https://index.hu/gazdasag/2023/03/08/varga-mihaly-penzugyminiszterium-hitelminosites-inflacio-novekedes-jegybank-adocsokkentese-forint/>

Jámbor, A. (2016). A mezőgazdasági versenyképesség és az élelmezésbiztonság globális kérdései. (MTA doktori értekezés tézisei). http://real-d.mtak.hu/998/1/dc_1354_16_tezisek.pdf

Jansen, M., Lennon, C., & Piermartini, R. (2009). *Exposure to External Country Specific Shocks and Income Volatility*. World Trade Organization. https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd200904_e.pdf

Kocziszky, Gy., & Szendi, D. (2021). A magyar megyék gazdasági fejlődési pályáinak összehasonlító vizsgálata. *Pénzügyi Szemle*, (2. Különszám), 7–30. https://doi.org/10.35551/PSZ_2021_k_2_1

Központi Statisztikai Hivatal. (2021). *A szegénységgel vagy társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos fontosabb indikátorok, referencia év szerint*. https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0033.html

Központi Statisztikai Hivatal. (2021). *Az egy főre jutó éves élelmiszer-fogyasztás mennyisége régió és a települések típusa szerint*. https://www.ksh.hu/stadat_files/jov/hu/jov0051.html

Központi Statisztikai Hivatal. (2023, April 12.) *Gyorstájékoztató. Fogyasztói árak, 2023. március*. <https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/far/far2303.html> - :~:text=2023.%20m%C3%A1rciusban%20a%20fogyaszt%C3%B3i%20%C3%A1rak,0%2C8%25%2Dkal%20n%C5%91ttek.

Központi Statisztikai Hivatal. (2023, March 8.) *Gyorstájékoztató. Fogyasztói árak, 2023. Február*. <https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/far/far2302.html> - :~:text=azonos%20h%C3%B3napj%C3%A1hoz%20k%C3%A9pest-,2023.,0%2C8%25%2Dkal%20n%C5%91ttek

Malota, E., Gyulavári, T., & Bogáromi, E. (2018). #Mutimiteszel. Élelmiszer vásárlási és fogyasztási preferenciák, étkezési szokások a magyar lakosság körében. In L. Józsa, E. Korcsmáros, & E. Seres Huszárik (Eds.), *A hatékony marketing – EMOK 2018 Nemzetközi Tudományos Konferencia konferenciakötete* (pp. 710–720). Selye János Egyetem.

Misculin, N. (2022, November 11.) Argentina to Freeze Prices of 1,500 Consumer Goods as Inflation Bites. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/americas/argentina-freeze-prices-1500-consumer-goods-inflation-bites-2022-11-11/>

MNB Statisztika. 2023. *Devizaárfolyam statisztikák*. <https://statisztika.mnb.hu/idosor-1554>

- Molnár, P. (2023). Az élelmiszer-gazdaság külkereskedelme. *Statisztikai jelentések*, 26(1), 3–27.
- Mudrak, R., Lagodiienko, V., Lagodiienko, N., & Rybchak, V. (2020). Food Affordability and Economic Growth. *TEM Journal*, (4), 1571–1579.
- Pinstrup-Andersen, P. (2009). Food Security: Definition and Measurement. *Food Security*, 1(5), 5–7. <https://doi.org/10.1007/s12571-008-0002-y>
- Reinhart, C. M., & Luckner, C. G. V. (2022, February 11.) The Return of Global Inflation. *Project Syndicate*. <https://www.project-syndicate.org/commentary/return-of-global-inflation-by-carmen-reinhart-and-clemens-graf-von-luckner-2022-02>
- The World Bank. (2023, March 23.) *Food Security Update*. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/40ebbf38f5a6b68bfc11e5273e1405d4-0090012022/related/Food-Security-Update-LXXXI-March-23-2023.pdf>
- Várnai, T. (2022) Magyar Nemzeti Bank: Kiszámíthatatlan idők előrejelzése = Magyar Nemzeti Bank: Forecasting unpredictable times. *KÜLGAZDASÁG*, 66 (3-4). pp. <https://doi.org/10.47630/KULG.2022.66.3-4.51>
- Vidékfejlesztési Minisztérium (VM) és Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH) (2013), *Élelmiszerlánc-biztonsági Stratégia, 2013-2022* <https://mek.oszk.hu/17400/17458/17458.pdf>
- Zsiday, V. (2022, July 28.) Megnyugvás? *Zsiday Viktor befektetési oldala*. <http://www.zsiday.hu/blog/megnyugv%C3%A1s>
- n.d. (2023, April 14.) Összefog az infláció elleni harcban az Igazságügyi Minisztérium és a Gazdasági Versenyhivatal. *Világgazdaság*. <https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2023/04/osszefog-az-inflacio-elleni-harcban-az-igazsagugyi-miniszterium-es-a-gazdasagi-versenyhivatal>
- n.d. (2023, January 20.) Brutális drágulás a magyar boltokban: vizsgálják, miért szállt el a tejtermékek ára. *Agrárszektor*. <https://www.agrarszektor.hu/elelmiszer/20230120/brutalis-dragulas-a-magyar-boltokban-vizsgaljak-miert-szallt-el-a-tejtermek-ara-42129>
- n.d. (2023, January 25.) Food Price Inflation: Interactive Visualisation Tool. *Eurostat*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/WDN-20230125-1>